

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ

*Ομιλία κατά τη συζήτηση
των προγραμματικών δηλώσεων
(1958)*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΠΟΥΡΔΑΛΑΚΗΣ - ΚΩΣΤΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ

Σειρά: Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου II
Επιστημονική επιμέλεια σειράς II Ευάνθης Χατζηβασιλείου

Τετράδιο 9

Ιωάννης Πασσαλίδης.

Ομιλία κατά τη συζήτηση των προγραμματικών δηλώσεων

Εισαγωγή - Ιστορικός σχολιασμός *Μιχάλης Σπουρδαλάκης - Κώστας Ελευθερίου*

Εκδοτική επιμέλεια - Διορθώσεις *Άννα Καραπάνου* [Τμήμα Εκδόσεων Ιδρύματος της Βουλής]

Δακτυλογράφηση πολυτονικών κειμένων *Κατερίνα Ντίντα* [Τμήμα Εκδόσεων Ιδρύματος της Βουλής]

Σχεδιασμός - Παραγωγή *Χρήστος Κοσσίδας*

© 2013 Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων

για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία

Βασ. Σοφία 11, 106 71 Αθήνα • τηλ.: 210-36.92.272 • fax: 210-36.92.180

e-mail: foundation@parliament.gr • <http://foundation.parliament.gr>

ISBN 978-960-6757-72-3

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Συνεχίζοντας την εκδοτική του προσπάθεια, το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία παρουσιάζει τη δεύτερη σειρά *Τετραδίων Κοινοβουλευτικού Λόγου*.

Σε αυτήν περιλαμβάνονται κοινοβουλευτικές ομιλίες από τον 19ο και τον 20ό αιώνα, στις οποίες συζητούνται ζητήματα δικαιωμάτων, εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής, κοινωνικά και οικονομικά. Οι ομιλητές προέρχονται από όλους τους πολιτικούς χώρους και είτε υπήρξαν απλοί βουλευτές, είτε υπηρέτησαν σε κυβερνητικές θέσεις.

Οι κοινοβουλευτικοί λόγοι που δημοσιεύονται στην παρούσα σειρά συνοδεύονται από εμπεριστατωμένες εισαγωγές, καθώς και καταγραφή των αντιδράσεων που οι λόγοι αυτοί είχαν στο πολιτικό και στον κοινωνικό περίγυρο της εποχής.

Κάθε *Τετράδιο* έχει τη δική του αυτονομία. Τα συνοδευτικά κείμενα της έκδοσης υπογράφουν ειδικοί επιστήμονες, διακεκριμένοι στον τομέα τους, προσφέροντας μία αναλυτική και εις βάθος “περιήγηση” στο χρόνο, στην πολιτική, στις ιδέες και στους ανθρώπους.

Όπως μπορεί να διαπιστώσει ο αναγνώστης, οι παρουσιαζόμενες ομιλίες, ενώ ασφαλώς πρέπει να διαβάζονται στην ιστορική τους συνάφεια, υπερβαίνουν την εποχή τους και διατηρούν την επαφή τους με την πραγματικότητα ακόμη και σήμερα. Με τον τρόπο αυτό, εκφράζουν και το βασικό γνώρισμα της Δημοκρατίας, να βρίσκεται πάντα σε εξέλιξη, διατηρώντας ταυτόχρονα τη συνέχειά της.

Ευάγγελος-Βασίλειος Ι. Μεϊμαράκης
Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων
και Πρόεδρος του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων
για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ

Η δεύτερη σειρά *Τετραδίων Κοινοβουλευτικού Λόγου*, που δημοσιεύεται από το Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, συνεχίζει την προσπάθεια για ανάδειξη του υψηλής ποιότητας πολιτικού λόγου που έχει αρθρωθεί στη Βουλή των Ελλήνων. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις ευρωπαϊκές χώρες με την παλαιότερη κοινοβουλευτική εμπειρία: πέραν των Εθνοσυνελεύσεων και των συνταγμάτων του Αγώνα της Ανεξαρτησίας –που εξακτίνωναν μία κοσμοθεωρία ρηξικέλευθα δημοκρατική, βάσει και των αναζητήσεων του νεοελληνικού Διαφωτισμού–, το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος απέκτησε το πρώτο του Κοινοβούλιο το 1843 (ευθύς μετά την Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου), και σύνταγμα το επόμενο έτος, δηλαδή πολύ πριν από πολλές άλλες χώρες της ηπείρου μας· πριν από τις μεγάλες φιλελεύθερες επαναστάσεις του 1848. Στην ελληνική πολιτική ιστορία, διακρίνεται μία βασική τάση: κατά τους δύο περίπου αιώνες της λειτουργίας του, ο ελληνικός κοινοβουλευτισμός προσέφερε μια εδραία βάση για τη δημοκρατική διακυβέρνηση και την κοινωνική πρόοδο. Προσέφερε, επίσης, πολλά παραδείγματα εξαιρετου πολιτικού προβληματισμού και διαλόγου.

Μέσα από τις σειρές των *Τετραδίων Κοινοβουλευτικού Λόγου*, το Ίδρυμα της Βουλής επιδιώκει να φέρει τον ενημερωμένο πολίτη σε μια λειτουργική επαφή με τη μεγάλη τούτη κληρονομιά του ελληνικού πολιτικού πολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία έχουν τόσο οι κοινοβουλευτικές παρεμβάσεις των περισσότερο “γνωστών” Ελλήνων πολιτικών ηγετών, όσο και αυτές των σχετικά λησμονημένων, λιγότερο προβεβλημένων στελεχών του δημόσιου βίου, οι οποίες αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο το ποιοτικό υπόβαθρο της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Είναι, ίσως,

ακόμη πιο σημαντικό να γίνεται μνεία αυτής της πραγματικότητας στις ημέρες μας, όταν –σε ευρωπαϊκή κλίμακα– η απαξίωση της πολιτικής κινδυνεύει να οδηγήσει σε αγνόηση των αξιών αυτής της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Όπως και η πρώτη, έτσι και η δεύτερη σειρά *Τετραδίων Κοινοβουλευτικού Λόγου* δεν συνιστά μία “πολιτική ιστορία” της χώρας. Χαρακτηρίζεται από πολυθεματικότητα, και αποσκοπεί να προσφέρει στον αναγνώστη μία “περιήγηση” στο χρόνο, στους ανθρώπους, στις ιδέες και στα θέματα. Πρόκειται για ένα “μίγμα”, που περιλαμβάνει κοινοβουλευτικές ομιλίες τόσο από τον 19ο όσο και από την ευρύτερη διάρκεια του 20ού αιώνα· συζητεί ζητήματα δικαιωμάτων, εσωτερικής πολιτικής, κοινωνικά, οικονομικά και εξωτερικής πολιτικής· και παρουσιάζει ομιλητές που αντιπροσωπεύουν το σύνολο των πολιτικών χώρων, και υπηρέτησαν είτε σε κυβερνητικές θέσεις, είτε ως απλοί βουλευτές. Κάθε *Τετράδιο* της σειράς διαθέτει τη δική του θεματική αυτονομία, και γι’ αυτό άλλωστε κατέστη αντικείμενο επιμέλειας από ειδικό επιστήμονα, κορυφαίο στον τομέα του.

Οι τρεις πρώτες ομιλίες ανήκουν στον ίδιο “κύκλο”, δηλαδή στις έντονες και δημιουργικές συζητήσεις της Εθνοσυνέλευσης, που θα οδηγήσουν στην υιοθέτηση του Συντάγματος του 1864. Στην πρώτη ομιλία (επιμελητής ο Στέφανος Κουτσομπίνας), ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης, πρωτεργάτης της επανάστασης που επέφερε την έξωση του Όθωνα, τάσσεται υπέρ της βασιλευομένης δημοκρατίας, αλλά και απαιτεί τη μη ανάμειξη των συμβούλων του βασιλέα στην άσκηση της εξουσίας, που οφείλει να γίνεται με υπεύθυνο τρόπο, δηλαδή από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους του Έθνους: πρόκειται για μία αποτύπωση των ιδεών που επικρατούσαν εκείνη την εποχή στο ζήτημα της πολιτειακής ισορροπίας. Η δεύτερη ομιλία, του Νικόλαου Ι. Σαρίπολου (επιμελήτρια η Ήβη Μαυρομούστακου) αφορά στη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, το οποίο τότε βρισκόταν στην αιχμή του δόρατος των δημοκρατικών

αναζητήσεων. Στο τρίτο *Τετράδιο*, το οποίο επιμελείται η Αθανασία Μπάλτα, ένας σχετικά “άγνωστος” βουλευτής, ο Σπήλιος Αντωνόπουλος, εκφωνεί ένα από τα πιο φωτισμένα κείμενα της ελληνικής πολιτικής ιστορίας, σχετικά με τη συνταγματική κατοχύρωση της καθολικής ψηφοφορίας.

Οι επόμενες δύο περιπτώσεις πραγματεύονται ειδικά θέματα που εμπύπτουν στην κοσμογονία του βενιζελικού μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος της δεκαετίας του 1910. Ο Ιωάννης Τσιριμώκος, υπουργός Παιδείας, εισάγει το 1913 τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια της κυβέρνησης Βενιζέλου· το *Τετράδιο* επιμελείται ο Σήφης Μπουζάκης. Και ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, σε μία από τις πρώτες συνεδρίες της «Βουλής των Λαζάρων», μετά την επανένωση της χώρας το 1917, φέρνει προς ψήφιση ένα από τα ριζοσπαστικότερα κοινωνικά μέτρα της νεότερης ελληνικής ιστορίας, την αγροτική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης Βενιζέλου (επιμελητής ο Αδαμάντιος Συρμαλόγλου). Ακολουθεί, με επιμέλεια του Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, μια παρέμβαση του ίδιου του μεγάλου Κρητικού πολιτικού, από το έτος 1931, για τις προϋποθέσεις και τη λειτουργία της πολιτικής ηγεσίας –ένα από τα σημαντικότερα κείμενα της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής ιστορίας.

Στη μεταπολεμική περίοδο κινούνται τα επόμενα πέντε *Τετράδια*. Ο Θάνος Ντόκος επιμελείται την παρουσίαση μιας ολόκληρης κοινοβουλευτικής συζήτησης, τον Φεβρουάριο του 1952, κατά την οποία κυρώθηκε η είσοδος της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ –η δημοσίευσή της συμπίπτει με την 60ή επέτειο του κρίσιμου εκείνου γεγονότος. Στη συνέχεια, ο Σπυρίδων Μαρκεζίνης εκθέτει την οικονομική στρατηγική κατά την καταλυτικής σημασίας οικονομική/νομισματική μεταρρύθμιση του 1953 (επιμελητής ο Πάνος Καζάκος). Η ομιλία του Ιωάννη Πασσαλίδη, προέδρου της ΕΔΑ, το 1958 (παρουσιάζεται με επιμέλεια των Μιχάλη Σπουρδαλάκη και Κώστα Ελευθερίου), φέρνει για πρώτη φορά τον κοινοβουλευτικό ηγέτη της

Αριστεράς στη θέση του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Στη μεταδικτατορική πλέον εποχή, η Ελένη Βλάχου εισηγείται το νομοσχέδιο για τη στράτευση των Ελληνίδων –που εγείρει θεμελιώδη ζητήματα για τα δικαιώματα της γυναίκας στη σύγχρονη Ελλάδα–, μια ομιλία που παρουσιάζεται από τη Μάρω Παντελίδου Μαλούτα. Τέλος, ο Μιχάλης Ψαλιδόπουλος επιμελείται την κοινή δημοσίευση δύο ομιλιών από τη συζήτηση για την κύρωση της Συνθήκης Προσχωρήσεως της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες: οι Παναγιώτης Κανελλόπουλος και Ιωάννης Πεσμαζόγλου υπήρξαν μεταξύ των πρωτεργατών της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, τόσο στο επίπεδο των ιδεών, όσο και της πρακτικής επιδίωξής της. Οι ομιλίες τους καταδεικνύουν το βάθος της ελληνικής ευρωπαϊκής πολιτικής, αλλά και την άμεση σύνδεση του ελληνικού ευρωπαϊσμού με τη δημοκρατία.

Στο τέλος μιας τόσο επίπονης προσπάθειας, αισθάνομαι υποχρεωμένος να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου σε πολλούς ανθρώπους, με τους οποίους η συνεργασία υπήρξε για εμένα προνόμιο και τιμή. Ευχαριστώ, λοιπόν, τους ένδεκα επιμελητές της σειράς για τη συνεργασία και την υπομονή τους, καθώς και την Επιστημονική Επιτροπή του Ιδρύματος, στους κόλπους της οποίας σχεδιάστηκε, ύστερα από πολλή μελέτη και συζήτηση, η δεύτερη αυτή σειρά των *Τετραδίων Κοινοβουλευτικού Λόγου*. Ευχαριστώ τον τέως και τον νυν Γενικό Γραμματέα του Ιδρύματος, καθηγητές Ευάγγελο Χρυσό και Παύλο Σούρα, για την εμπιστοσύνη τους. Και, οπωσδήποτε, την Άννα Καραπάνου, που με ξεχωριστή προσοχή και φροντίδα επιμελήθηκε την έκδοση της σειράς. Αν η δεύτερη αυτή σειρά καταφέρει, όπως και η πρώτη, να προσεγγίσει τον ευαίσθητο και απαιτητικό πολίτη, οι στόχοι όλων μας θα έχουν επιτευχθεί.

ΕΥΑΝΘΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εισαγωγή

Η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) με την ίδρυσή της στις 2 Αυγούστου 1951 αποτέλεσε τη βασική προσπάθεια πολιτικής έκφρασης των ηττημένων του Εμφυλίου Πολέμου. Το πολιτικό αυτό εγχείρημα, κάτω από προφανώς δυσμενείς συνθήκες, αποσκοπούσε στην επανένταξη των πολιτικών αλλά και των κοινωνικών δυνάμεων, που είχε κινητοποιήσει η εαμική αντίσταση, στο κομματικό και το πολιτικό σύστημα της χώρας.¹ Το εύρος και η ένταση του αποκλεισμού των αριστερών, αλλά και όσων φιλελεύθερων πολιτών συνομιλούσαν μαζί τους, αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση του εγχειρήματος στη μετεμφυλιακή συγκυρία. Γεγονός που ίσως εξηγήει και τη μη-συνέχιση του εγχειρήματος μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974, και τη νομιμοποίηση των κομμουνιστικών κομμάτων. Παρά ταύτα, η ΕΔΑ υπήρξε πρωτοπόρα, όχι μόνο λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που συνόδευσαν τη συγκρότησή της, αλλά κυρίως γιατί αποτέλεσε ένα *sui generis* κομματικό πείραμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που την ίδια στιγμή εισέφερε μία σειρά από καινοτομίες στα εγχώρια κομματικά πρότυπα της εποχής: μαζική συγκρότηση, συλλογική λειτουργία, γραφειοκρατία με τεχνοκρατική θεμελίωση. Επιπλέον, πέρα από την ιδεολογική παραφιλολογία της εποχής που υπηρετούσε πολιτικές σκοπιμότητες και στρατηγικές, η ΕΔΑ αποτέλεσε δύναμη ομαλότητας και σταθερότητας, ένα όχημα μίας ατελούς “εθνικής συμφιλίωσης”. Σημαντικότερο ρόλο σε αυτή την παρουσία και συνεισφορά της ΕΔΑ είχε ο πρώτος της πρόεδρος Γιάννης Πασσαλίδης, πολιτική προσωπικότητα που εξέφρασε συμβολικά αλλά και ουσιαστικά το πνεύμα και την προσφορά του κόμματος των Ελλήνων αριστερών μόλις λίγα χρόνια μετά την ήττα τους.

Ο ομιλητής

Ο Γιάννης Πασσαλίδης² γεννήθηκε στις 25 Οκτωβρίου 1880 στη Σάββα της Τραπεζούντας από αγρότες γονείς, οι οποίοι μετανάστευσαν το 1896 στην Κοταΐδα της Γεωργίας. Στη συνέχεια, ενώ σπουδάζει ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Οδησσού, εμπλέκεται στις πολιτικές διαμάχες της εποχής του ως μέλος του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Ρωσίας, ζώντας από κοντά την αποτυχημένη επανάσταση του 1905. Η πολιτική του δράση οδηγεί στη διαγραφή του από την Ιατρική Σχολή της Οδησσού, στην οποία ήταν ήδη στο τελευταίο έτος. Με σημαντικές οικονομικές θυσίες της οικογένειάς του και κυρίως του αδελφού του Γαβριήλ, ολοκληρώνει τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας το 1910, και στη συνέχεια ασκείται στις ειδικότητες του γενικού χειρουργού και του μαιευτήρα. Το 1913 παντρεύεται τη Μαρία Σπυράντη, η οποία τον συνοδεύει σε όλους τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες του. Μαζί της αποκτά τρία παιδιά: τον Αριστοτέλη (1914), την Αθηνά (1920) και τη Νίνα (1922). Η δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα τον βρίσκει χειρουργό-μαιευτήρα στο Σοχούμι της Γεωργίας, όπου το επιστημονικό του κύρος, και κυρίως η προσωπικότητά του, του εξασφαλίζουν ιδιαίτερη κοινωνική προβολή και αναγνώριση. Εξακολουθεί να δραστηριοποιείται πολιτικά με το Γεωργιανό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα και μάλιστα με την έως τότε κυρίαρχη τάση των μενσεβίκων. Το 1918 συμμετέχει στις προσπάθειες συγκρότησης της Υπερκαυκασιανής Λαϊκής Δημοκρατίας (Γεωργία, Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν). Μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας της Δημοκρατίας της Γεωργίας (1918), εκλέγεται το 1919 βουλευτής με το Κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών και το 1920 τοποθετείται υπουργός Εξωτερικών Υποθέσεων, θέση που κατέχει μέχρι και την κατάλυση της Δημοκρατίας από τους μπολσεβίκους το 1921. Την ίδια χρονιά καταφεύγει στο Βερολίνο μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της κυβέρνησης της Γεωργίας, και τον

Οκτώβριο του 1922 εγκαταλείπει τη Γερμανία και φθάνει στη Θεσσαλονίκη, όπου εγκαθίσταται στη συνοικία Χαριλάου, πολλοί κάτοικοι της οποίας προέρχονταν από τον Πόντο και τη Ρωσία.

Από το 1923 έως το 1930, υπηρετεί ως διευθυντής του Ρωσικού Νοσοκομείου της Θεσσαλονίκης –το οποίο είχε μετονομαστεί το 1925 σε Μακεδονική Μαιευτική Κλινική. Την ίδια περίοδο λειτουργεί και τη δική του μαιευτική κλινική. Η φήμη του στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή εξαπλώνεται, τόσο λόγω των ιατρικών του ικανοτήτων, όσο και λόγω των δωρεάν υπηρεσιών που προσφέρει σε φτωχές οικογένειες, κάτι που τον αναδεικνύει σε «γιατρό των φτωχών». Το 1923 εκλέγεται βουλευτής Θεσσαλονίκης με το συνδυασμό της Δημοκρατικής Ένωσης του Αλέξανδρου Παπαναστασίου και τίθεται επικεφαλής μιας άτυπης ομάδας επτά σοσιαλιστών βουλευτών κατά τη διάρκεια της Δ΄ Συντακτικής Εθνοσυνέλευσης.³ Στις 30 Ιουνίου 1925, μαζί με το σύνολο των βουλευτών της Δημοκρατικής Ένωσης, υπερψηφίζει την κυβέρνηση Θεόδωρου Πάγκαλου, που σχηματίστηκε ύστερα από το «κίνημα» του τελευταίου (25 Ιουνίου 1925), το οποίο είχε ανατρέψει την κυβέρνηση Ανδρέα Μιχαλακόπουλου.⁴ Στις εκλογές του 1926 κατέρχεται στη Θεσσαλονίκη ως επικεφαλής του δικού του συνδυασμού (Σοσιαλιστική Εργατοαγροτική και Προσφυγική Παράταξις), όπου και λαμβάνει ποσοστό 0,18%.⁵ Σε αυτό και στο επόμενο διάστημα συνεργάζεται με τους αγροτιστές του φίλου του Κώστα Γαβριηλίδη, αλλά και με άλλες σοσιαλιστικές ομάδες. Το 1931, ως εκπρόσωπος του Σοσιαλιστικού Κέντρου Θεσσαλονίκης,⁶ ιδρύει, μαζί με εκπροσώπους σοσιαλιστικών οργανώσεων από όλη τη χώρα, το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΚΕ).⁷ Το εγχείρημα αποτέλεσε προσπάθεια ενοποίησης των διαφορετικών τάσεων του σοσιαλδημοκρατικού χώρου. Στις εκλογές του 1936 μετέχει και αυτός στο Παλλαϊκό Μέτωπο που συγκροτεί το ΚΚΕ με το ΣΚΕ και το Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος (ΑΚΕ), χωρίς να κατέλθει, ωστόσο, υποψήφιος.

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ο Γ. Πασσαλίδης φυλακίζεται για μία εβδομάδα στις φυλακές του Επταπυργίου, ενώ μετά την απελευθέρωση γίνεται μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Πολιτικού Συνασπισμού Κομμάτων του ΕΑΜ. Η απόπειρα κατά της ζωής του (Αύγουστος 1945) δεν τον πτοεί και παραμένει στον πολιτικό συνασπισμό ως επικεφαλής του (νέου) Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος, ακόμη και μετά τη δημιουργία του ΣΚΕΛΑ (Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ελληνική Λαϊκή Δημοκρατία)⁸ στις αρχές του 1946. Ως εκπρόσωπος του ΣΚΕ μετέχει στη συγκρότηση της ΕΔΑ το 1951 και αναδεικνύεται πρόεδρος της.⁹

Η ανάδειξη του Γ. Πασσαλίδη στην προεδρεία της ΕΔΑ πρέπει να αποδοθεί, τόσο στο χαρακτήρα και την προσωπικότητά του, όσο και στην κοινωνική του δράση. Ο πρώτος πρόεδρος της ΕΔΑ διέθετε μεγάλη πολιτική εμπειρία στην αναζήτηση πολιτικών συγκλίσεων στο χώρο της Αριστεράς, και κυρίως μια αίσθηση αριστερής πρακτικής που, ενώ βρισκόταν σε διακριτική απόσταση από το κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα που εξέφραζε το ΚΚΕ –ήταν και παρέμενε μενσεβίκος–, δεν τον εμπόδιζε να υπερασπίζεται με σθένος ακόμη και πολιτικές επιλογές με τις οποίες δεν συμφωνούσε. Ωστόσο, παρέμεινε ένας άνθρωπος ισχυρών ιδεολογικών και πολιτικών πεποιθήσεων, τις οποίες υποστήριζε όχι μόνο με την πολιτική του πρακτική αλλά και με την κοινωνική του διαδρομή και την προσωπική του στάση. Σε όλα αυτά βοήθησε η βαθιά του καλλιέργεια σε πεδία πέρα από την ιατρική, όπως η φιλοσοφία και η λογοτεχνία, καθώς και η ευρεία γλωσσομάθειά του (μιλούσε έξι γλώσσες). Ήταν αυτά τα χαρακτηριστικά που του παρείχαν τη δυνατότητα να κινείται άνετα στο χώρο της δημόσιας πολιτικής σκηνής, ως ένας ευφυής και ετοιμόλογος κοινοβουλευτικός, και κυρίως να διαλέγεται, πάντα από μια αριστερή σκοπιά, με το κυρίαρχο πρότυπο πολιτικού εκείνης της εποχής. Ο Γ. Πασσαλίδης εκλέγεται βουλευτής συνεχώς από το 1951 έως το 1964 –με εξαίρεση το 1952, όταν η ΕΔΑ έμεινε εκτός

Βουλής- και αναδεικνύεται σε εμβληματική κοινοβουλευτική μορφή της μεταπολεμικής περιόδου, ως ένας πολιτικός που ξεχωρίζει για τη σταθερότητα των απόψεών του, τις οποίες προασπίζεται με εντιμότητα, μετριοπάθεια και αφοπλιστική θυμοσοφία. Στις 14 Μαρτίου 1968 πεθαίνει στη Θεσσαλονίκη, ευρισκόμενος σε κατ' οίκον περιορισμό από το απριλιανό καθεστώς.

Η ομιλία

Η πρώτη εμφάνιση του Γιάννη Πασσαλίδη ως αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης στις 11 Ιουνίου 1958 αποτελεί κορυφαίο πολιτικό γεγονός, αν ληφθεί υπόψη η θέση της Αριστεράς στο μεταπολεμικό πολιτικό περιβάλλον. Το τελευταίο θα μπορούσε να περιγραφεί μέσα από μια αλληλουχία ομόκεντρων κύκλων, οι οποίοι καταγράφουν τις βασικές δομικές επενέργειες στον κομματικό ανταγωνισμό της εποχής στη στρατηγική της Αριστεράς, και συνιστούν βασικά ερμηνευτικά κλειδιά για την κριτική ανάλυση του λόγου του Γ. Πασσαλίδη.

Ο πρώτος και ευρύτερος κύκλος είναι ο Ψυχρός Πόλεμος και οι πολιτικές διαιρέσεις που αυτός επιβάλλει στα επί μέρους εθνικά πολιτικά συστήματα. Είναι σαφές ότι πολλές πολιτικές επιλογές καθορίζονται άμεσα από τις διακυμάνσεις αυτής της σύγκρουσης -και το κυριότερο, το βασικό ιδεολογικό και πολιτικό υλικό των φορέων αυτής της σύγκρουσης μετακενώνεται και στους εθνικούς της εκπροσώπους. Στη συνάφεια της εξεταζόμενης ιστορικής στιγμής μεγάλη σημασία έχει το 20ό Συνέδριο του ΚΚΣΕ και η στρατηγική της «ειρηνικής συνύπαρξης», που προωθεί η νέα σοβιετική ηγεσία υπό τον Νικίτα Χρουστσόφ, όπως και οι αντεγρήσεις καθ' όλη τη δεκαετία του 1950 σχετικά με την πυρηνική στρατηγική κάθε πλευράς.

Ο δεύτερος κύκλος σχετίζεται με τη μεταπολεμική συνθήκη και κυρίως με τη συγκρότηση ενός πολιτικού συστήματος, που βασίστηκε στην ιδεολογία του αντικομμουνισμού και στον πολιτικό αποκλεισμό των αριστερών. Είναι σαφές, επομένως, ότι σε αυτό το πλαίσιο το εγχείρημα της ΕΔΑ συνιστά πρόκληση και για την ίδια την Αριστερά –και ιδίως για το ΚΚΕ που έχει τεθεί εκτός νόμου–, καθώς και για τις αντοχές του μεταπολεμικού πολιτικού συστήματος.

Τέλος, ο τρίτος και στενότερος κύκλος είναι η άμεση επίδραση των γεγονότων της συγκυρίας, και συγκεκριμένα τα συμβάντα που προηγήθηκαν των εκλογών του 1958 –κυρίως η κρίση της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή στις αρχές του 1958, το ζήτημα της εγκατάστασης πυραυλικών εγκαταστάσεων στην ελληνική επικράτεια–, η προεκλογική τακτική της ΕΔΑ και ιδιαίτερα οι εξελίξεις στο Κυπριακό, που καθόρισαν την πολιτική ατζέντα τον Ιούνιο του ίδιου έτους.

Ο Γιάννης Πασσαλίδης απαντά στις προγραμματικές δηλώσεις της νεοεκλεγμένης κυβέρνησης Καραμανλή και επιδιώκει να συνθέσει την προφανή ένταση ανάμεσα: α) στη διαβεβαίωση ότι ο πολιτικός φορέας της Αριστεράς αποτελεί έναν «υπεύθυνο» πολιτικό συνομιλητή που στοχεύει στη διατήρηση της σταθερότητας και της ομαλότητας· και β) στην υπονόμηση της εύλογης καχυποψίας των κομμάτων του λεγόμενου «εθνικόφρονος» χώρου απέναντι στο γεγονός ότι οι μέχρι πρότινος πολιτικά εξοβελιστέοι αναλαμβάνουν να εκπληρώσουν το θεσμικά σημαντικό ρόλο της αξιωματικής αντιπολίτευσης, να λειτουργήσουν δηλαδή ως ο βασικός πόλος αντιπαράθεσης με τις κυβερνητικές πολιτικές επιλογές. Η υπευθυνότητα ενισχύεται, τόσο από την «εθνικά υπεύθυνη» στάση που διατηρεί το κόμμα απέναντι στις τότε εξελίξεις στην κυπριακή διαμάχη, όσο και από τον αυτοπροσδιορισμό ως «πραγματικής αντιπολίτευσης», που έρχεται να ενισχύσει το αίτημα αποδοχής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

του ως νόμιμης πολιτικής δύναμης. Η παρουσία του Γ. Πασσαλίδη ως αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης συμπυκνώνει αυτές τις δύο επιδιώξεις ως θεμιτές και νομιμοποιημένες.

Ο πρόεδρος της ΕΔΑ ανέλαβε να εκπροσωπήσει τις ηττημένες δυνάμεις της Αριστεράς σε μια εποχή ακραίας πόλωσης και νωπών τραυματικών αναμνήσεων. Ας μην ξεχνάμε ότι οι εκλογές της 11ης Μαΐου, που ανέδειξαν την ΕΔΑ αξιωματική αντιπολίτευση με 24,42% και 79 έδρες, πραγματοποιούνται μόλις εννέα χρόνια μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Στη συνάφεια αυτή, ανεξάρτητα από το περιεχόμενό του, ο λόγος του Γιάννη Πασσαλίδη, με τα θεσμικά και συμβολικά του συμφραζόμενα, σνιστά κομβική στιγμή, τόσο για την ανάδυση ενός αδιαμόρφωτου ακόμα πνεύματος συμφιλίωσης, όσο και για την περαιτέρω εξέλιξη της μεταπολεμικής κοινωνικο-πολιτικής διεύθεσης και τις αντιφάσεις που αυτή παρήγαγε στα χρόνια που ακολούθησαν.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΠΟΥΡΑΛΛΑΚΗΣ - ΚΩΣΤΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σχετικά με την ΕΔΑ, βλ. Jean Meynaud – Γεράσιμος Νοταράς – Παναγιώτης Μερλόπουλος, *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1964*, τ. 1-2 (Αθήνα 2002), τ. 1, 229 κ.εξ. («Η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά [ΕΔΑ]»). Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ: η ραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες* (Αθήνα 2011). Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία: κόμματα και εκλογές 1946-1967* (Αθήνα 2001). Παναγιώτης Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 έως το 1974. Τα ρήγματα της τριτοδιεθνιστικής «ορθοδοξίας» και οι νεωτερικές συλλήψεις της σοσιαλιστικής θεωρίας*, τ. Α'-Δ' (Αθήνα 1994), τ. Δ', 55 κ.εξ. («Οι εσωτερικές περιπέτειες της διαλεκτικής σκέψης»). Ιωάννα Παπαθανασίου, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά: Αρχείο 1951-1967* (Αθήνα 2001). Τάσος Τρίκκας, *ΕΔΑ 1951-1967: το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, τ. 1-2 (Αθήνα 2009).

2. Τα βιογραφικά στοιχεία αντλήθηκαν από τις ακόλουθες πηγές: Γεώργιος Α. Λεονταρίτης, *Από τον Εμφύλιο στην ΕΔΑ: τα άγνωστα παρασκήνια 1946-1953* (Αθήνα 2001), 49-56. Γιάννης Δ. Νισύριος, *Γιάννης Πασαλίδης* (Θεσσαλονίκη 1984). ο ίδιος, «Ο Γιάννης Πασαλίδης και η ακμή της κοινοβουλευτικής Αριστεράς», εφ. *Μακεδονία*, 19 Οκτωβρίου 2008. Τάσος Τρίκκας, «Γιάννης Πασαλίδης (ο Γεροπλάτανος της Αριστεράς)», *Ποντιακά* (2011) διαθέσιμο στο http://santeos.blogspot.com/2011/05/blog-post_3760.html. Οι συγγραφείς θα ήθελαν να ευχαριστήσουν τη Δώρα Βασιλικοπούλου και τον Γιάννη Νισύριο για τις πολύτιμες πληροφορίες και αποσαφηνίσεις σχετικά με τη ζωή του Γιάννη Πασαλίδη.

3. Λεονταρίτης (σημ. Ι.2), 52

4. Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα (1821-1936)*, τ. Α'-Β' (Αθήνα 2006), τ. Β', 1061, υποσημ. 66.

5. Δημήτρης Γ. Παναγιωτόπουλος, *Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος: όψεις του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα* (Αθήνα 2010), 61.

6. Νούτσος (σημ. Ι.1), τ. Γ' (Αθήνα 1993), 558.

7. Για τη συγκρότηση του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος το Μεσοπόλεμο, βλ. Νούτσος (σημ. Ι.1), τ. Γ', 142, 558-559. Γρηγόρης Ψαλλίδας, «Για τη συγκρότηση του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας», *Τα Ιστορικά* 6/11 (1989), 361-381.

8. Το ΣΚΕΛΑ (Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ελληνική Λαϊκή Δημοκρατία) ήταν η κομματική ένωση των δύο σοσιαλιστικών συνιστωσών του ΕΑΜ τον Ιανουάριο του 1946. Το ΣΚΕΛΑ είχε διαχωρίσει τη θέση από την πολιτική του ΚΚΕ και διαφοροποιούνταν από τον Πολιτικό Συνασπισμό Κομμάτων του ΕΑΜ. Ο Γ. Πασσαλίδης, από την πλευρά του, παρότι διαφωνούσε με την επιλογή της ένοπλης αντιπαράθεσης, παρέμεινε στο πολιτικό συνασπισμό του ΕΑΜ. Για τις διεργασίες στο σοσιαλιστικό χώρο κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, βλ. Νούτσος (σημ. Ι.1), τ. Γ', 151-153, 164-170· Χάγκεν Φλάισερ, «Ο “τρίτος παράγοντας”· προσπάθειες για ανεξάρτητη σοσιαλιστική πολιτική στις συνθήκες του Εμφυλίου», στο: Lars Baerentzen – Γιάννης Ο. Ιατρίδης – Ole L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949* (Αθήνα 1992), 195-231.

9. Για τις πολιτικές διεργασίες που προηγήθηκαν της ίδρυσης της ΕΔΑ και τον κεντρικό ρόλο που διαδραμάτισε σε αυτές ο Γιάννης Πασσαλίδης, βλ. Λεονταρίτης (σημ. Ι.2), 62-73· Λυμπεράτος (σημ. Ι.1), 106-134· Τρίκκας (σημ. Ι.1), τ. 1, 95 κ.εξ. («Η ώρα της ΕΔΑ»).

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Ε΄ - ΣΥΝΟΔΟΣ Α΄

Συνεδρίασις 3, 11 'Ιουνίου 1958

✚

I. ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ. Κύριοι βουλευταί, ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, σκιαζεται ἀπὸ τὰ τραγικὰ γεγονότα τῆς Κύπρου.¹ Διὰ ἄλλην μίαν φορὰν στὸ διάστημα ὀλίγων ἐτῶν, ἡ ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ τῶν κυβερνητῶν τῆς Ἀγκύρας, ἐμπνεομένη ἀπὸ τοὺς ἀποικιοκράτας τοῦ Λονδίνου, ὠργάνωσε καὶ ἐξάπέλυσε ἐναντίον Ἑλλήνων ἀδελφῶν τὴν βίαν καὶ τὸν ὄλεθρον. Σκοπὸς καὶ τῶν νέων αὐτῶν ἐγκληματικῶν ἐνεργειῶν, ποὺ δείχνουν εἰς τί κινδύνους ὠθεῖ ἡ ἀποικιοκρατικὴ πολιτικὴ, εἶναι νὰ τρομοκρατηθῇ τὸ Ἕθνος εἰς τὴν Κύπρο καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν συνθηκολόγησιν ποὺ ἀξιῶνουν οἱ Βρεταννοὶ δυνάσται τῆς Κύπρου. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι διερμηνεύω τὰ αἰσθήματα ὀλοκλήρου τῆς αἰθούσης καὶ τοῦ λαοῦ, ἐκφράζων τὴν θερμὴν συμπαράστασιν εἰς τοὺς Κυπρίους ἀδελφοὺς καὶ διακηρύσσων ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ὅτι ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε ὑπέστειλε ἐνώπιον τῆς βίας τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. (χειροκροτήματα ἐκ τῆς Ἀριστερᾶς) Ἄς εἶναι βέβαιοι ἐκεῖνοι ποὺ συνωμοτοῦν κατὰ τῆς Κυπριακῆς ἐλευθερίας, ὅτι τὸ Ἕθνος θὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν νέαν ἐκδήλωσιν τῆς ἀποικιοκρατικῆς ἐπιθέσεως, μὲ ἔντασιν τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τοῦ ἀπαραγράπτου δικαιώματος

τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ διὰ τὴν αὐτοδιάθεσίν του καὶ τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα.

Κύριοι βουλευταί, ἡ ἐντολὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς προ-
σφάτους ἐκλογάς, ὑπῆρξε σαφής: Ἐζήτησε, γενικά, τὴν
ἀλλαγὴν² εἰς τὴν πολιτικὴν ποῦ ἀσχεῖται στὴν Χώραν μας.
Ἰδιαίτερα, ἐζήτησε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ ἐγκαταλειφθῆ ἡ
δουλόφρων πρὸς τοὺς ξένους πολιτικὴ ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὸν
κρημνὸν τοῦ ὑδρογονικοῦ ὀλέθρου³ καὶ νὰ χαραχθῆ μία
ἀληθινὰ Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ εἰρήνης καὶ φιλίας
πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς ποῦ θὰ ὑπηρετῆ τὰ συμφέροντα τῆς
Ἑλλάδος καὶ μόνον.

Ἐζήτησεν ἀκόμη τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας
στὸν τόπον μας, αὐτῆς τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας ποῦ προ-
βλέπει τὸ Σύνταγμα. Διότι μόνον εἰς τὰ πλαίσια τῆς δη-
μοκρατίας, μὲ τὴν δημιουργικὴν δρᾶσιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν
ὀργανώσεών του καὶ τὴν ἀνταπόκρισιν τῆς ἐξουσίας πρὸς
τὰ αἰτήματα τῶν μαζῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνοίξῃ ὁ δρό-
μος γιὰ τὴν λύσιν μεγάλων προβλημάτων ποῦ βαραίνουν
τὸν τόπον καὶ ποῦ συνδέονται μὲ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον καὶ
τὸ μέλλον τοῦ λαοῦ μας. Ὑπῆρχαν ὅλες οἱ προϋποθέσεις
νὰ βροῦν τὴν δικαίωσίν τους αὐτὲς οἱ εὐρύτατες λαϊκὲς
ἐπιδιώξεις, εἰς τὶς πρόσφατες ἐκλογές. Εἶναι δυστύχημα
γιὰ τὸ Ἔθνος, ὅτι τὸ κήρυγμα τῆς ΕΔΑ ὑπὲρ τῆς συνερ-
γασίας ὄλων τῶν δυνάμεων ποῦ πιστεύουν εἰς τὴν ἀλ-
λαγὴν, ἀπὸ τῆς Δεξιᾶς μέχρι τῆς Ἀριστερᾶς, δὲν εὐρῆκε
ἀνταπόκρισιν στὶς ἡγεσίεες ἄλλων κομμάτων.⁴ Συνέπεια
τούτου εἶναι, ὅτι χάρις σ' ἓνα ἐκλογικὸ σύστημα ποῦ εἰς
τὴν συνείδησιν τοῦ Ἔθνους κατεδικάσθη ὡς τερατῶδες
καὶ καλπονοθευτικὸ,⁵ ἡ παράταξις ποῦ συνεκέντρωσε τὸ

40% περίπου του λαού κατέκτησε εις τὴν Βουλὴν τὴν πλειοψηφίαν τῶν ἐδρῶν, ἐνῶ ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ, τὸ 60%, ἡ ὁποία ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς μιᾶς πολιτικῆς ἀλλαγῆς παραμένει μακρὰν τῆς ἐξουσίας.

Ἄν, ὅμως, ὁ λαὸς δὲν ἠμπόρесе νὰ ἀναδείξῃ μίαν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν ἀλλαγῆς, ὅμως ἐδημιούργησε μὲ τὴν ψῆφον τοῦ μίαν νέαν πραγματικότητα καὶ μέσα εις τὰ πλαίσιά της προσετέθη ἓνα βαρυσήμαντον στοιχεῖον εις τὴν πολιτικὴν ζωὴν. Ὁ λαὸς ἐνεπιστεύθη τις εὐθῦνες τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως στὰ χέρια τῆς ΕΔΑ.

Κύριοι βουλευταί, ἡ ΕΔΑ ἔχει πλήρη ἐπίγνωσιν τοῦ ἔργου ποῦ καλεῖται νὰ ἐπιτελέσῃ καὶ δὲν θὰ διαφεύσῃ τις ἐλπίδες τοῦ Ἕθνους.

Εἶναι ἡ πρώτη φορά, κύριοι βουλευταί, ποῦ εις τὴν πρόσφατον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου, ἡ εὐθύνη τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως περιέρχεται εις παράταξιν ποῦ ὑποστηρίζει βασικῶς διάφορον πολιτικὴν εις τὰ μεγάλα ἔθνικα θέματα ἀπὸ ἐκείνην τῆς κυβερνήσεως, τὴν πολιτικὴν ποῦ ὑπηρετεῖ τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος. Παλαιότερα, ἀλλὰ καὶ εις αὐτὴν τὴν παρελθούσαν Βουλὴν, ἡ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευσις δὲν ὑπεστήριξεν οὐσιωδῶς διαφορετικὴν πολιτικὴν ἀπὸ ἐκείνην τῆς κυβερνήσεως.

Ἦδη, κύριοι βουλευταί, τὰ πράγματα εἶναι διάφορα.

Ἡ ΕΔΑ, τὴν ὁποίαν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἐκπροσωπῶ, φέρει μέσα εις τὴν Βουλὴν, ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως, τὴν φωνὴν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ, καὶ περαιτέρω ἡ φωνὴ της ἀντανακλᾷ τὰ συμφέροντα τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ Ἕθνους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συμφέροντα μιᾶς μικρᾶς ξενόδουλης ὀλιγαρχίας.

“Όμως, κύριοι βουλευταί, έπισημαίνοντας αυτές τις διαφορές, έπιθυμῶ νά δηλώσω, ότι κατά την άσκησιν τοῦ αντιπολιτευτικοῦ μας έργου, δέν θά εἴμεθα στεῖροι άρνητές. Ἡ ΕΔΑ κινουμένη μόνον άπό την εκτίμησιν τῶν συμφερόντων τῆς Πατρίδος, ἔχει άφιέρῶσει ὅλας της τὰς δυνάμεις εἰς την ύπηρεσίαν τῆς ἀλλαγῆς. Αυτό πού πρωτίστως την ενδιαφέρει, δέν εἶναι ποῖος θά πραγματοποιήσῃ την ἀλλαγῆν, πού άξιώνει τὸ Ἔθνος, ἀλλά ἂν θά πραγματοποιηθῇ αὕτη, ἂν θά βροῦν την ἱκανοποίησίν τους τὰ μεγάλα ἔθνικά καὶ λαϊκά αἰτήματα. Ὑπὸ την ἔννοιαν αὐτήν ἡ ΕΔΑ θά ἤταν πρόθυμη νά συνεισφέρῃ την συμβολήν της καὶ νά ἐνθαρρύνῃ κάθε κυβερνητικὴν προσπάθειαν πού θά ἀνταποκρίνεται θετικὰ στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ λαοῦ. Νομίζω, ὅμως, ὅτι θά εἶναι περιττὸν νά σημειωθῇ, ὅτι σὲ κάθε ἄλλην περίπτωση ἡ ΕΔΑ θά ἀσκήσῃ καλόπιστον καὶ δημιουργικόν, ἀλλὰ αὐστηρὸν ἔλεγχον.

Κύριοι βουλευταί, ἄκουσα μὲ προσοχὴ τις προγραμματικὰς δηλώσεις τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς μάτην ἀνεζήτησα μίαν ἔνδειξιν, ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀντελήφθη τὸ νόημα τῆς ψήφου τῆς 11ης Μαΐου. Ὅφείλω μὲ ὅλην τὴν εἰλικρίνειαν νά διαπιστώσω, ὅτι αἱ προγραμματικὰς δηλώσεις θά προκαλέσουν βαθεῖαν ἀπογοήτευσιν ἀκόμη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ΕΡΕ, οἱ ὅποιοι βεβαίως κάτι ἤλπιζον, ὅταν τῆς ἔδιδαν τὴν ψῆφον τους. Καὶ τοῦτο, διότι αἱ προγραμματικὰς δηλώσεις εἶναι κομμένες καὶ ραμμένες ἐπάνω στὰ χνάρια τῆς ἰδίας πολιτικῆς πού ἀποδοκιμάσθηκε ἀπὸ τὸν λαὸ τῆς 11ης Μαΐου, καὶ εἰς τὰ πρόσωπα μάλιστα ἐκλεκτῶν συνεργατῶν τῆς πρώην κυβερνήσεως,⁶ ἀποδοκιμάσθηκε καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἰδίας

τῆς κυβερνήσεως. Ὅσα εἶπεν ἐξ ὀνόματος τῆς κυβερνήσεως ὁ κύριος πρωθυπουργός, θὰ ἤμποροῦσαν κάλλιστα νὰ εἰπωθοῦν καὶ πρὶν δύο χρόνια ἢ καὶ ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια.

Εἶναι τόσον ἀόριστα, ὥστε δὲν δίδουν καμμίαν ἀπάντησιν εἰς τὰ συγκεκριμένα προβλήματα καὶ εἶναι περισσότερον προεκλογικὲς διακηρύξεις, παρὰ θετικὴ καὶ προγραμματισμένη ἀντιμετώπισις. Αἱ προγραμματικαὶ δηλώσεις τῆς κυβερνήσεως ἔχουν ἔτσι μίαν βασικὴν ἀδυναμίαν: Ἄγνοοῦν τὴν πραγματικότητα, τὰ ἀγωνιώδη αἰτήματα τοῦ λαοῦ. Ἡ κυβέρνησις φαίνεται νὰ κινῆται εἰς τὸν ἰδικόν της κόσμον καὶ νὰ περιφρονῇ τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Χώραν μας, ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, μετεβλήθη οὐσιωδῶς κατὰ τοὺς τρεῖς μῆνας πού ἐμεσολάβησαν ἀπὸ τὴν διάλυσιν τῆς παρελθούσης Βουλῆς. Ἡ πίεσις, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ὁ λαὸς κατὰ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς, ἔφερε τὰ μεγάλα ἔθνικα προβλήματα ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων.

Τὰ προβλήματα πού κυριάρχησαν εἰς τὴν ἐκλογικὴν μάχην, ἦσαν τὰ προβλήματα τῶν βάσεων, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, τὸ Κυπριακόν, τὸ αἶτημα τῆς δημοκρατίας, ἡ ἐξασφάλισις ἐργασίας διὰ τοὺς ἀνέργους, ἡ αὔξησις τῶν μισθῶν, ἡμερομισθίων καὶ συντάξεων, αἱ ἱκανοποιητικαὶ τιμαὶ στὰ ἀγροτικὰ προϊόντα, ἡ ἐξασφάλισις ἀγορῶν διὰ τὴν τοποθέτησίν τους, ἡ φορολογικὴ ἀνακούφισις τῶν μεσαίων στρωμάτων καὶ ἡ ἐνίσχυσις τους διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ νὰ ἀναπτύξουν τὴν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητά τους. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα ἢ ἀπάντησις τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε κατηγορηματικὴ, ἀντίθετη πρὸς ἐκείνην

πού ἔδιδε ἐπὶ δύο ἔτη ἢ κυβέρνησις. Αὐτὸ τὸ γεγονός δεσμεύει τὴν κυβέρνησιν νὰ μὴ προχωρήσῃ, παρ' ὅτι διαθέτει κοινοβουλευτικὴν πλειοψηφίαν, εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἰδίας πολιτικῆς. Δυστυχῶς, αἱ δηλώσεις πού μᾶς ἀνέγνωσεν ὁ κύριος πρωθυπουργὸς ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν θέλει νὰ ἀντιληφθῇ αὐτὴν τὴν ἀπλὴν ἀλήθειαν.

Κύριοι βουλευταί, ὁ κύριος πρωθυπουργός, θέλοντας νὰ κάμῃ μίαν γενικὴν ἐκτίμησιν τῆς διεθνοῦς καταστάσεως, εἶπε τὰ ἑξῆς: «Ἡ νέα μορφή τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἡ βαθεῖα ἀλληλεξάρτησις τῶν ἔθνῶν καὶ ἡ συνεχῆς δημιουργία νέων καταστάσεων, αἵτινες ἐπηρεάζουν τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ συμφέροντα ὄλων τῶν λαῶν, ἐπιβάλλουν συνεχῆ ἐπαγρύπνησιν καὶ τὴν λῆψιν πολλὰκις ἀποφάσεων μεγίστης σημασίας διὰ τὸ μέλλον τῆς Χώρας».

Ἐγώ, σᾶς βεβαιῶ, δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω τί σημαίνει αὐτὴ ἡ διατύπωσις. Καὶ νομίζω ὅτι ὅταν ὁμιλοῦμεν γιὰ τόσον κεφαλαιώδη θέματα, πρέπει νὰ λέμε τὰς σκέψεις μας καθαρὰ καὶ νὰ διαγράφωμεν μὲ σαφήνειαν τὴν πολιτικὴν μας προστάσιν τὴν Ἐθνικὴν Ἀντιπροσωπεῖαν καὶ τὸν λαόν.

Κύριοι βουλευταί, κατὰ τὴν ἰδικὴν μας ἐκτίμησιν, ὁ ἱμπεριαλιστικὸς κόσμος διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν του, πού κλονίζονται στὶς ἀποικίαι καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸ τῶν χωρῶν του, λόγῳ καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὑφέσεως, παίρνει μέτρα πού ὀδηγοῦν εἰς τὴν διεθνή ἔντασιν.

ΕἰΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ. Εἰς τὴν Γαλλίαν...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κύριοι βουλευταί, διακοπαὶ δὲν ἐπιτρέπονται.

ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ. Ἐπρεπε νὰ σέβεσθε τὸ Σῶμα. Ἐγώ δὲν διέκοψα καὶ οὔτε οὐδέποτε διακόπτω κανένα. Ἀλλὰ δὲν

φοβούμαι τὰς διακοπὰς. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν εἴμεθα σύμφωνοι μὲ τὴν διαπίστωσιν τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων τῆς κυβερνήσεως, ὅτι ἐπιβάλλεται συνεχῆς ἐπαγρύπνησις καὶ λῆψις ἀποφάσεων μεγίστης σημασίας διὰ τὸ μέλλον τῆς Χώρας.

Τὸ ἐρώτημα, ὅμως, εἶναι, πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν πρέπει νὰ ὑπάρχη ἡ ἐπαγρύπνησις καὶ ἡ λῆψις τῶν κρισίμων ἀποφάσεων. Ἐνὰ στοιχεῖον π.χ., ποῦ συμβάλλει ἀναμφισβήτητα εἰς τὴν διεθνῆ ἔντασιν, εἶναι ἡ κατάστασις ποῦ ὑφίσταται τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τὴν Κύπρον. Καὶ κανεὶς βέβαια, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι οὔτε ἡ κυβέρνησις, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι τὴν εὐθύνην αὐτῆς τῆς ἐστίας ἐντάσεως τὴν ἔχει ὁ σοσιαλιστικὸς κόσμος καὶ ὄχι οἱ Ἄγγλοι ἀποικιοκράτες καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ σύμμαχοί τους. Ἄνεφερα τὴν περίπτωσιν ἐνδεικτικά. Δὲν εἶναι βέβαια ἡ μόνη. Καὶ εἰς κἄθε ἄλλην περίπτωσιν ποῦ σημειώνεται ἔντασις, ὅπως εἰς τὸ Ἀλγέριον, ἢ στὸ θέμα τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ τῆς καταδίκης τῶν ἀτομικῶν ὄπλων, ἡ εὐθύνη βαρύνει τὸν ἰμπεριαλιστικὸν κόσμον. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν, γενικά, δὲν ἔπαυσαν αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν διεθνῆ ὕφεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλικῶν σχέσεων μὲ ὅλες τὰς χώρας. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπόφασις τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως διὰ διακοπὴν τῶν πυρηνικῶν δοκιμῶν, ποῦ δὲν εὗρηκε ἀνταπόκρισιν ἀπὸ τὰς ΗΠΑ, καθὼς καὶ ἡ τελευταία πρότασις τοῦ Χρουστσώφ διὰ σημαντικὰς ἐμπορικὰς ἀνταλλαγὰς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ ΗΠΑ.

Ἄλλὰ πέραν ὅλων αὐτῶν τῶν ἐκτιμήσεων, τὰς ὁποῖας εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος νὰ ἀποδεχθῆ ἢ ὄχι, τὸ ἐρώτημα

πού τίθεται εἶναι: Πῶς πρέπει ἡ Ἑλλάς νὰ τοποθετηθῆ ἔναντι αὐτῆς τῆς διεθνοῦς καταστάσεως; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλῆ, ἂν ἀφετηρία τῆς σκέψεώς μας, μᾶλλον τῆς σκέψεώς σας, εἶναι ἡ προσήλωσις στοῦ ἰδεῶδες τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὅχι ἀπλῶς μὲ διακηρύξεις, ὅπως κάμνει στίς προγραμματικές της δηλώσεις ἡ κυβέρνησις, ἀλλὰ μὲ ἔργα πού θὰ ἔχουν γνώμονα τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς Πατρίδος καὶ μόνον.

Μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν μόνον μία πολιτικὴ εἰρήνης εἶναι δυνατὴ. Ἐκείνη πού ἐξασφαλίζει μὲ συγκεκριμένα μέτρα τὴν συνύπαρξιν μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κοινωνικὰ συστήματα.⁷

Στίς προγραμματικές της δηλώσεις ἡ κυβέρνησις, ἐνῶ διαπιστώνει, κάτω ἀπὸ τὴν δημοσίαν κατακραυγὴν, ὅτι «καθίσταται διαρκῶς δυσχερεστέρα ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ NATO ἐξ ὑπαιτιότητος ὠρισμένης πλευρᾶς», ἐν τούτοις –αὐτὰ λέγει ἡ κυβέρνησις– ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν τυφλὴν προσήλωσιν πρὸς τὴν συμμαχίαν αὐτὴν καὶ ἀποφεύγει νὰ προσαρμόσῃ τὴν πολιτικὴν της σύμφωνά μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ καὶ μὲ τίς ἴδιες τίς διαπιστώσεις της.

Ἡ ΕΔΑ, ἀντίθετα, ὑποστηρίζει μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις, ὅτι ἡ Χώρα μας πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως, ὅσον εἶναι ἀκόμη καιρὸς.

Ἡ θεωρία τοῦ ἀποκλειστικοῦ προσανατολισμοῦ εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον, θεωρία πού τὴν κατεπολέμησαν πάντοτε μὲ δριμύτητα, κατέρρευσε εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν, ἰδιαιτέρα μετὰ τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης,⁸ ὅταν ἀπεδείχθη ὅτι οἱ «σύμ-

μαχοί μας» δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς προφυλάξουν κἂν ἀπὸ τοὺς συμμάχους.

“Ὅ,τι ἀπέμεινε ἀπὸ τὴν θεωρίαν αὐτὴν, ἐκμηδενίζεται τώρα ἀπὸ τοὺς νέους βανδαλισμοὺς εἰς τὴν Κύπρον, ποὺ ἀποκαλύπτουν μὲ ποίες μεθόδους καὶ ποίες προθέσεις ἀντιμετωπίζουν «οἱ σύμμαχοι» Ἄγγλοι καὶ Τοῦρκοι τὴν Ἑλλάδα.

Τώρα, περισσότερο ἀπὸ κἄθε ἄλλην φοράν, κύριοι βουλευταί, ὅταν οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας ζοῦν κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν «πογκρόμ», ὅταν οἱ ψίθυροι ἐντείνωνται ὅτι δυνάμεις Τουρκικὲς συγκεντρώνονται ἔναντι τῆς Κύπρου, τώρα, περισσότερο ἀπὸ κἄθε ἄλλην φοράν, γίνεται ἀκόμα πιὸ φανερὸ ὅτι καὶ ἔναντι αὐτῶν τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους κανεὶς σόφρων πολιτικὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποκλείσῃ, ἔχομεν χρέος νὰ ζητήσωμεν στηρίγματα πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, καὶ πρὸς τὶς Ἀραβικὲς Χῶρες καὶ πρὸς τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσιν.

Ἀναφέρθηκα, κύριοι βουλευταί, εἰς αὐτὸ τὸ μέγα θέμα, διὰ νὰ καταδείξω τὴν ἀνάγκην μιᾶς εὐρυτέρας συλλήψεως τοῦ προβλήματος τῆς ἐθνικῆς ἀσφαλείας. Πιστεύω, ὅτι ἡ ἰδέα κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς πρέπει νὰ παίξῃ τὸν ρόλον τοῦ χωροφύλακος τῶν ξένων ἱμπεριαλιστικῶν συμφερόντων εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, ἔχει ὄλο καὶ λιγωτέρους ὀπαδοὺς καὶ μικροτέραν δημοτικότητα.

Ἀντιθέτως, ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ἑλλάς πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς κατοίκους της⁹ καὶ νὰ ἀσκῇ μίαν αὐτόνομον πολιτικὴν ποὺ νὰ ἀνταποκρίνεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, κατακτᾷ μὲ γοργὸν ρυθμὸν τὶς καρδιὰς καὶ τὴν λογικὴν τοῦ Ἕθνους. (χειροκροτήματα ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος)

Κύριοι βουλευταί, από τῆς θέσεως αὐτῆς ἀπευθύνομαι πρὸς τὴν κυβέρνησιν διὰ νὰ εἶπω ὅτι ἀναλαμβάνετε ἱστορικὰς εὐθύνες, συνεχίζοντας ἔτσι ἓνα προσανατολισμὸν ποὺ ἀπειλεῖ μὲ θανασίμους κινδύνους τὸ Ἕθνος. Ἡ ΕΔΑ, τὸ γνωρίζετε πολὺ καλά, εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴν συμμετοχὴν τῆς Χώρας εἰς στρατιωτικούς συνασπισμούς καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ εἰς τὸ ΝΑΤΟ. Δὲν ζητεῖ, ἐν τούτοις, νὰ συμφωνήσῃτε μαζί της καὶ νὰ θέσῃτε θέμα ἐξόδου ἀπὸ τὴν συμμαχίαν αὐτήν. Ζητεῖ, ὅμως, τὴν ἄσκησιν πραγματικὰ Ἑλληνικῆς πολιτικῆς ποὺ δὲν θὰ περιορίζεται στὰ λόγια, ἀλλὰ θὰ θεμελιώνεται μὲ τὴν καθημερινὴν πράξιν. Ἐγκαταλείψατε, κύριοι, τὴν μονόπλευρον προσήλωσιν πρὸς τὸν κόσμον τῆς ἀποικιοκρατίας, ποὺ μόνον συμφορὰς προσιωπίζει διὰ τὴν Χώραν. Προχωρήσατε καθαρὰ στὴν ἐκ τῶν προτέρων ἀπόκρουσιν κάθε ιδέας περὶ ἐγκαταστάσεως πυραυλικῶν βάσεων εἰς τὴν Χώραν μας, ὅπως ἐζήτησε ὁ λαὸς μας μὲ τὴν φῆφον του. Προχωρήσατε μὲ θάρρος, ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ συγκεκριμένα μέτρα εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῆς συνάψεως σχέσεων φιλίας μὲ τοὺς ἀραβικοὺς καὶ ὅλους ἀνεξαρτήτως τοὺς γειτονικοὺς βαλκανικοὺς λαούς, καὶ γενικώτερον μὲ τὸν σοσιαλιστικὸν κόσμον. Ἀπαντήσατε μὲ ὄχι στενόκαρδες ἀντιλήψεις ἀλλὰ θετικὰ στὶς προτάσεις εἰδικώτερα τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀλβανίας διὰ τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν διαφορῶν ποὺ ὑφίστανται μὲ τὶς χῶρες αὐτές, καὶ μὴ διστάζετε νὰ δεχθῆτε τὰς προτάσεις διὰ δημιουργίαν μιᾶς ἀποπυρηνικοποιημένης ζώνης εἰς τὰ Βαλκάνια, ποὺ θὰ ἔχῃ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἑλλάδος.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ διαδηλώνωμεν τὶς καλὲς μας διαθέσεις διὰ σχέσεις φιλίας μὲ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον. Καὶ παράλληλα μὲ πλῆθος ἐκδηλώσεων –μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρω τὴν ἀχαρακτήριστον ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς ΕΣΣΔ, ποὺ μὲ ἐπίσημη ἔμπνευσι, ἢ ἔστω καὶ ἀνοχή διεξάγεται ἀπὸ τὰς στῆλας τῶν κυβερνητικῶν ἐφημερίδων¹⁰ νὰ ὑπονομεύσωμεν τὰς σχέσεις μὲ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον πρὸς μεγίστην ζημίαν τῶν ἐθνικῶν μας συμφερόντων.

Δ. ΙΩΑΝΝΟΥ. Αἴσχος, αἴσχος... (φωναὶ ἐκ τῆς συμπολιτεύσεως, διαμαρτυρίαι)

Ν. ΖΑΡΝΤΙΝΙΔΗΣ. Κύριε πρόεδρε, διαμαρτύρομαι διότι ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ ἠκούσθησαν φράσεις θίγουσαι τὸ ἐθνικὸν μας αἶσθημα. Εἶναι νωπὸν ἀκόμη τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐπότισε τὴν μακεδονικὴν γῆν ἀπὸ θηριωδίας τῶν Βουλγάρων...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Κύριε Ζαρντινίδη, θὰ σᾶς ἀνακαλέσω εἰς τὴν τάξιν, ἀπαγορεύω τὰς διακοπὰς.

ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ. Ἀναλάβετε εἰς τὸν διεθνῆ στίβον πρωτοβουλίας εἰρήνης, θὰ ἀνταποκριθῆτε ἔτσι στὶς ὠραιότερες ἐλπίδες καὶ στὶς προσδοκίες τοῦ λαοῦ μας ποὺ ἔχει, ἐπὶ τέλους, τὸ δικαίωμα, ὕστερα ἀπὸ τόσα ἐφιαλτικὰ χρόνια, νὰ ζήσει σὲ εἰρήνην, μακριὰ ἀπὸ τὸ ἄγχος νέων περιπετειῶν.

Κύριοι βουλευταί, εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὀφείλομεν νὰ καθορίσωμεν τὴν ἐθνικὴν γραμμὴν ἔναντι τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἡ ΕΔΑ πάντοτε ὑπεστήριξε μὲ σαφήνειαν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ ἐθνικὴ λύσις τοῦ Κυπριακοῦ, παρὰ μόνον σὲ στενὴν σύνδεσιν μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν ἀποικιοκρατικῶν χωρῶν, μέσα στὰ πλαίσια τῆς πάλης τῶν

άντιαποικιακῶν λαῶν, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Χαίρομαι εὐκρινά, διότι τὴν ἰδίαν ἀποψιν ὑπερασπίσθηκε καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος κατὰ τὴν πρόσφατον ἐπισκεψίην του εἰς τὴν φίλην Αἴγυπτον.¹¹ Ἡ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν ὁ ἐθνάρχης Κύπρου, ἀποτελεῖ μίαν πρόοδον εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ Κυπριακοῦ, τὴν ὁποίαν χαιρετίζομεν μὲ αἰσιοδοξίαν, πού δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν θετικὴν ἀνταπόκρισιν καὶ τῶν ἡγετῶν τῆς Αἰγύπτου.

Ἐν ἀναμονῇ τῶν ἀνακοινώσεων τῆς Βρεταννικῆς κυβερνήσεως,¹² ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν πεποίθησίν μας, ὅτι τὸ Ἔθνος οὐδέποτε θὰ δεχθῆ μίαν λύσιν πού δὲν θὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν πλήρη αὐτοδιάθεσιν στοὺς Κυπρίους σὲ τακτὴν καὶ λογικὴν προθεσίαν, χωρὶς βάσεις ἢ ἄλλους ἀπαραδέκτους ὅρους. Ἐπιθυμοῦμεν ἐπίσης νὰ ὑπογραμμίσωμεν ὅτι ἡ τελευταία προκλητικὴ, ἀνθελληνικὴ ἐνέργεια ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς Τουρκίας τοῦ Μεντερὲς καὶ ἐκείνων πού ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐνώσεως τοῦ NATO τὴν ὑποθάλλουν, θὰ πρέπει νὰ προσκρούσῃ στὴν γρανιτώδη ἀντίστασιν ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους, πού γνωρίζει στὶς κρίσιμες ὥρες τῆς ἱστορίας του νὰ ἀντιμετωπίζῃ τοὺς ἐθνικοὺς κινδύνους σὰν ἓνας ἄνθρωπος.

Ὅμως, ἀντίστασις δὲν γίνεται, ὅταν δὲν τολμᾶμε στὶς προγραμματικὰς δηλώσεις νὰ καταγγείλωμε ἀνοιχτὰ τὶς ὀμότητες καὶ τοὺς Ἀγγλοτούρκους, ὅταν ἀρκούμεθα μόνον σὲ ὑπαινιγμούς, καὶ ὅταν προσφεύγωμεν στὸ ἀποικιοκρατικὸν NATO, διὰ νὰ παραδώσωμεν τὰ θύματα στοὺς θῦτες.

Χρειαζονται συγκεκριμένα καὶ ἄμεσα μέτρα, πού κατὰ τὴν γνώμην μας εἶναι:

- Προσφυγή στο Συμβούλιον Ασφαλείας, κατά τῆς Τουρκίας.
- Κατάθεσις τῆς προσφυγῆς γιά τήν αὐτοδιάθεσιν εἰς τὸν ΟΗΕ.
- Ἀποχώρησις ἀπὸ κάθε κοινὴν ἐνέργειαν μὲ τὴν Ἀγγλικὴν καὶ Τουρκικὴν κυβέρνησιν στὰ πλαίσια στρατιωτικῶν γυμνασίων κ.λπ.
- Ἀποκατάστασις ἐπαφῆς μὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἡνωμένης Ἀραβικῆς Δημοκρατίας γιά τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ποὺ ἀπειλεῖ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν.

Αὐτὰ τὰ μέτρα ἡμπορεῖ νὰ υἰοθετηθοῦν ἀπὸ ὅλα τὰ κόμματα, ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν Ἐθνικὴν Ἀντιπροσωπεῖαν.

Καὶ πιστεύω ὅτι ἡ υἰοθέτησις αὐτῆ θὰ ἀποτελοῦσε τὸ καλύτερον μῆνυμα ἐλπίδος καὶ πίστεως πρὸς τὸν Κυπριακὸν λαόν.

Κύριοι βουλευταί, ἡ υπεράσπισις τῆς ἱερᾶς Κυπριακῆς ὑποθέσεως ἡμπορεῖ νὰ στεφθῆ ὑπὸ ἐπιτυχίας, μόνον ὅταν ὁ ἀγῶνας διὰ τὴν αὐτοδιάθεσιν στηρίζεται εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ Ἔθνους καὶ εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὴν διατάραξιν τῆς ἐνότητος τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν μας, μόνον τὰ σχέδια τῶν θανασίμων ἐχθρῶν τῆς Κυπριακῆς ἐλευθερίας θὰ προαχθοῦν.¹³

Κύριοι βουλευταί, ἡ υἰοθέτησις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν, σὲ γενικὲς γραμμές, σᾶς διέγραψα ἤδη, ἐπιβάλλεται ὄχι μόνον χάριν τῆς Ἐθνικῆς ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς προαγωγῆς τῆς οἰκονομίας μας. Ἡ Βουλὴ ἄκουσε τίς προγραμματικὲς δηλώσεις τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐμεῖς τοῦλάχιστον ματαίως ἀναζητοῦμεν κάποι-

αν θετικήν απάντησιν στά δικαιολογημένα αιτήματα τῶν διαφόρων στρωμάτων τοῦ λαοῦ.

Διότι ἡ κυβέρνησις ἀρκεῖται εἰς τὴν διακήρυξιν, ὅτι θὰ συνεχίσῃ τὴν χαραχθεῖσαν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῆς, ἐνῶ ἀντιπαρέρχεται μὲ ἀπαραδέκτους χαρακτηρισμοὺς περὶ δημαγωγίας, τὰ δίκαια αιτήματα τῶν ἐργαζομένων, γιὰ αὔξησιν τῶν μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων κατὰ 30% καὶ τῶν συντάξεων κατὰ 50%, καθὼς καὶ τὸ αἴτημα τῆς οὐσιαστικῆς μειώσεως τῆς φορολογίας καὶ τῆς παροχῆς πιστωτικῶν εὐκολιῶν στὶς μεσαῖες ἐπιχειρήσεις.

Ἐξ ἄλλου, ὅπως καὶ πρὸ τῶν ἐκλογῶν, ἔτσι καὶ σήμερον, εἰς τὸν κρίσιμον τομέα τῶν ἐπενδύσεων περιορίζεται σὲ ἀόριστες διακηρύξεις, ἐνῶ προκειμένου γιὰ τὴν ἀνάγκην μιᾶς δικαιότερας ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος δὲν προχωρεῖ οὔτε κἂν σὲ διακηρύξεις.

Αἱ προγραμματικαὶ δηλώσεις τῆς κυβερνήσεως ἀφιερῶνουν μερικὰς παραγράφους καὶ εἰς τὴν «ἀγροτικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἀγροτῶν». Ἄτυχῶς, ὅμως, καὶ εἰς τὸν τόσον ζωτικὸν αὐτὸν τομέα, αἱ προγραμματικαὶ δηλώσεις δὲν προσφέρουν τίποτε καινούριο καὶ ἐλπιδοφόρον. Λυπούμεθα, εἰλικρινῶς, διότι ἡ κυβέρνησις, δὲν ἠθέλησε νὰ διδαχθῇ ἀπὸ τὴν ψῆφον τῶν ἀγροτῶν κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογάς. Λυπούμεθα βαθύτατα, διότι εἰς τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις δὲν ὑπάρχει οὔτε μία λέξις διὰ τὸ δράμα τῶν σιτοπαραγωγῶν καὶ τῶν καπνοπαραγωγῶν.

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, θὰ χρειασθῇ ἡ διακήρυξις τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων περὶ «ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου μὲ τὰς ἀνατολικὰς χώρας εἰς

τόν μέγιστον βαθμόν» –πὸ τὴν σημειώνομεν– νὰ γίνῃ πρᾶξι.¹⁴ Μάλιστα, βλέπετε, συμφωνοῦμε καὶ μὲ τὴν κυβέρνησιν. Δὲν εἴμεθα ἄρνησις.

Ἡ λύσις, κύριοι βουλευταί, τοῦ τραγικοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ Χώρα, ἐπιβάλλει τολμῆρὰ μέτρα. Ἡ λύσις αὐτὴ συνοφίζεται στὰ ἐξῆς:

– Ἀπαλλαγὴ τῆς οἰκονομίας τῆς Χώρας ἀπὸ ἀπαράδεκτες δεσμεύσεις καὶ ἀπὸ τὴν ληστρικήν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ξένου μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου.

– Ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας μας μὲ γνώμονα τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς Χώρας μας καὶ τοῦ λαοῦ. Καὶ μέσα στὰ πλαίσια αὐτά, κινητοποίησις τῶν πόρων τῆς Χώρας διὰ τὴν ἐκβιομηχάνισιν, διὰ τὸν ἐξηλεκτρισμόν, διὰ μεγάλα παραγωγικὰ ἔργα, ποὺ θὰ συμβάλουν εἰς τὸν περιορισμόν τῆς ἀνεργίας καὶ τὴν ἄνοδον τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ.

Ἄμεσα μέτρα πρὸς δημιουργίαν τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἀνωτέρω πολιτικὴν καὶ διὰ τὴν λύσιν τῶν λαϊκῶν προβλημάτων, εἶναι ὁ πραγματικὸς περιορισμὸς τῶν πολεμικῶν δαπανῶν –αὐτὸ τὸ εἶπε καὶ ὁ κύριος πρωθυπουργὸς– εἰς τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ τὴν εἰρηνικὴν περίοδον ἐπίπεδα, ἡ αὔξησις τῆς φορολογίας τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ἡ κατάργησις κάθε προνομιακῆς φορολογικῆς ἀτελείας, ἡ ἀναδιάρθρωσις τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ ἀναζήτησις πιστώσεων ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἀπὸ κάθε κατεύθυνσιν, χωρὶς νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πολιτικούς ἢ ἀσυμφόρους οἰκονομικούς ὄρους.

Αὐτὴ ἡ τολμῆρὴ πολιτικὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ, ὅταν γνώμονας εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν προ-

βλημάτων δὲν εἶναι τὰ συμφέροντα τῶν ξένων μονοπωλίων καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας εἰς τὸ σύνολόν της.

Ἡ ΕΔΑ ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἄμεσος αὔξησις τῶν μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων κατὰ 30% καὶ τῶν συντάξεων κατὰ 50%, καθὼς καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ἀνεργίας.¹⁵ Ὑποστηρίζομεν ἀκόμα ὅτι εἶναι δυνατὸς ὁ καθορισμὸς ἱκανοποιητικῶν τιμῶν ἀσφαλείας τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, καὶ πρῶτον τοῦ σιταριοῦ, εἰς τὰ ἐπίπεδα ποῦ ζητοῦν αἱ ὀργανώσεις τῶν σιτοπαραγωγῶν. Ἐπίσης, εἶναι δυνατὴ ἡ μείωσις τῆς φορολογίας μέχρι καὶ 50% τῶν μεσαίων στρωμάτων καὶ ἡ πιστοδότησίς τους κατὰ ἱκανοποιητικὸν τρόπον.

Δυστυχῶς, κύριοι βουλευταί, ἀπὸ τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις, τίποτα θετικὸν δὲν προκύπτει διὰ τὰ αἰτήματα τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐπίκλησις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διατηρηθῇ ἡ οἰκονομικὴ σταθερότης, καλύπτει, ὅπως πάντοτε, τὴν ἀπαίτησιν νὰ πληρώνουν οἱ ἐργαζόμενοι, οἱ λαϊκὲς τάξεις, τὶς δαπάνες τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὅμως, μία πολιτικὴ ποῦ δείχνει τέτοια περιφρόνησιν στὰ στοιχειώδη αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων πρὸς ὄφελος τῶν συμφερόντων τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, εἶναι μία πολιτικὴ καταδικασμένη.

Κύριοι βουλευταί, ἡ κυβέρνησις ἔχει συνειδήσιν τοῦ πόσον ἡ πολιτικὴ της συγκρούεται μὲ τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων. Δι' αὐτὸ ὁ κύριος πρωθυπουργός, συνώδευσε τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ κυβερνητικοῦ οἰκονομικοῦ προγράμματος μὲ τὴν ἐπίδειξιν μιᾶς κᾶποιας «πυγμαῆς».

Ὁ κύριος πρωθυπουργὸς ἀπειλεῖ «ὅσους ἐπιχειροῦν διὰ τῆς δημαγωγίας» –δὲν δημαγωγοῦμε καμμίαν φορὰν– «νὰ δημιουργήσουν κλίμα ἀνησυχίας καὶ ἀβεβαιότητος ἢ διὰ τῆς προκλήσεως ἀνωμαλιῶν νὰ παρεμβάλουν ἐμπόδια εἰς τὴν κυβερνητικὴν πολιτικὴν». Ματαίως ὁ κύριος πρωθυπουργὸς προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἐντυπώσεις. Κανεὶς δὲν δημαγωγεῖ καὶ κανεὶς δὲν προκαλεῖ ἀνωμαλίαν. Ἀπλῶς οἱ ἐργαζόμενοι, μὲ τὶς συνδικαλιστικὰς τῶν ὀργανώσεως, ζητοῦν τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς τῶν. Καὶ πλανᾶσθε, κύριοι, ἂν νομίζετε ὅτι μὲ τὶς ἀστυνομικὰς πιέσεις θὰ γεμίσετε τὰ στομάχια τῶν ἐργαζομένων. Οἱ δεξιὸι π.χ., ἐργαζόμενοι καὶ συνταξιούχοι ποὺ σᾶς ζητοῦν ἀύξησιν τῶν μισθῶν, ἡμερομισθίων καὶ συντάξεων, [σᾶς τὴν ζητοῦν] ὄχι γιὰ τὴν δημαγωγίαν κανεὶς, ἀλλὰ γιὰ τὴν δυστυχίαν ὅπως καὶ οἱ ἄριστεροί.

Κύριοι βουλευταί, ἄφησα τελευταῖο τὸ μέγα θέμα τῆς δημοκρατίας. Ἡ κυβέρνησις τὸ ἀντιπαρέρχεται ἐν σιγῇ. Δὲν εὐρίσκει μίαν λέξιν νὰ εἴπῃ, ἀπαντῶντας εἰς τὴν πανεθνικὴν ἀξίωσιν νὰ τερματισθῇ τὸ καθεστῶς τῆς ἀνωμαλίας καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν Χώρα μας ὁ ρυθμὸς τῆς δημοκρατίας.

Κύριοι βουλευταί, ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῶν ἐκλογῶν, αἱ διώξεις καὶ αἱ πιέσεις κατὰ πολιτῶν, ὀπαδῶν, ψηφοφόρων καὶ στελεχῶν τῆς ΕΔΑ ἐνετάθησαν. Ἀποτελεῖ αὐτὸ τὴν ἐκδίκησιν τῆς κυβερνήσεως, διὰ τὴν στροφὴν τῶν μαζῶν πρὸς τὴν Ἀριστεράν καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀλλαγῆς. Ἡ ὁμοιομορφία τῆς αἰτιολογίας, ἡ ταυτότης τῶν ἐξηγήσεων ποὺ ἐδόθησαν στὶς διαμαρτυρίες σὲ διάφορα διαμερίσματα τῆς Χώρας, ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν πρό-

κειται διὰ κρούσματα μεμονωμένα, διὰ τὴν ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ χωροφύλακος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄσκησιν μιᾶς πολιτικῆς ποῦ ἐμπνέεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν.

Κύριοι βουλευταί, ἡ παράτασις αὐτοῦ τοῦ καθεστῶτος τῶν διωγμῶν καὶ τῶν πιέσεων, δὲν ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους. Δὲν εἶναι δυνατὸν, κύριοι τῆς κυβερνήσεως, νὰ ἀνέχεσθε ἢ νὰ ὑποθάλλετε αὐτὴν τὴν συστηματικὴν καὶ κατάφωρον παραβίασιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου, νὰ καταρρακώνεται ἔτσι ἐνώπιον τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης τὸ κύρος τῆς Χώρας μας, καὶ νὰ τῆς ἀφαιρῆται τὸ ἠθικὸν ἀνάστημα ποῦ τῆς χρειάζεται διὰ νὰ ἡμπορῆ νὰ καταγγεῖλῃ τὸ καθεστῶς τῶν Βρεταννῶν τυράννων τῆς Κύπρου. Δὲν ἡμπορεῖ, ἡ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πρώτου ὀργάνου τῆς τάξεως καὶ νὰ μὴ ἡμπορῆ κανεὶς νὰ ἐργασθῆ ἢ νὰ κινηθῆ χωρὶς νὰ τὸν βαρύνῃ ἡ σκιά τοῦ πιστοποιητικοῦ τῶν κοινωνικῶν φρονημάτων ἢ ἡ ἀπειλὴ τῆς ἐκτοπίσεως. Καθῆκον καὶ εὐθύνη τῆς κυβερνήσεως καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας εἶναι νὰ διατάξῃ τὸν ἄμεσον τερματισμὸν τῶν διωγμῶν αὐτῶν, καὶ νὰ προχωρήσῃ ἐν συνεχείᾳ στὴν κατάργησιν τῶν ἀντιδημοκρατικῶν νόμων ποῦ τὸν ἐκτρέφουν.

Μὲ τὴν εὐθύνην τῆς Ἀξιωματικῆς Ἀντιπολιτεύσεως, δηλώνομεν κατηγορηματικῶς, ὅτι θὰ ἀντιταχθῶμεν μὲ ὅλα τὰ νόμιμα μέσα στὴν συνέχισιν τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τοῦ ἀντιδημοκρατικοῦ διωγμοῦ, καὶ ἐπιφυλάσσομεν εἰς ἑαυτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ προσφύγωμεν εἰς κἄθε ἀρμόδιον σῶμα διὰ τὴν προστασίαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, εἰς περίπτωσιν ποῦ τὸ ἀπαρά-

δεκτον αυτό καθεστώς εξακολουθήση να υφίσταται παρά την κατηγορηματικήν αντίθεσιν τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατικῆς ὁμαλότητος, κύριοι βουλευταί, δὲν ἀποτελεῖ παραχώρησιν πρὸς οἰονδήποτε. Ἀποτελεῖ αἴτημα τοῦ Ἔθνους, διότι καμμία πρόοδος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἔξω ἀπὸ τὸ κλίμα καὶ τὰ πλαίσια τῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὁμαλότητος, ὅταν διατηροῦνται εἰς ἰσχὺν θεσμοὶ ἀντιδημοκρατικοί, ὅπως τῆς ἐκτοπίσεως, καὶ ὅταν χιλιάδες ἄνθρωποι εξακολουθοῦν νὰ κρατοῦνται ἐπὶ 10 ἢ 13 ἔτη, παρὰ πάντα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον κανόνα, διότι εἶναι ὅπαδοι μιᾶς συγκεκριμένης ἰδεολογίας.

Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἡμπορεῖτε νὰ μᾶς εἴπητε τί ἔγινε;

ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ. Κύριε πρόεδρε, δὲν προεκάλεσα καὶ δὲν προκαλῶ κανένα. Ἐὰν νομίζετε ὅτι τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς ἀνήκει μόνον εἰς σᾶς, πλανᾶσθε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Σᾶς παρακαλῶ, κύριοι βουλευταί, δὲν ἐπιτρέπεται ἐκ τοῦ Κανονισμοῦ νὰ διακόπτετε.

ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ. Εἴμαστε τὸ 60% τοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον θέλει τὴν ἀλλαγὴν.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ. Δὲν μοῦ ἀπηντήσατε διὰ τὴν Οὐγγαρίαν.

ΠΑΣΣΑΛΙΔΗΣ. Σᾶς ἀπήντησα καὶ ἄλλοτε. Εἶπα ὅτι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἤθελαν νὰ ἐγκαθιδρῦσουν ἀνέργους βασιλεῖς¹⁶... (φωναὶ ἀποδοκιμασίας)

Εἶναι, ἐπὶ τέλους, καιρός, κύριοι βουλευταί, νὰ ἀναλάβωμεν μὲ θάρρος τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ἐκκαθαρίσωμεν

τὰ κατάλοιπα τῆς ἀνωμαλίας ἐνὸς παρελθόντος διὰ τὸ ὁποῖον κανένας δὲν ἤμπορεῖ νὰ μὴ αἰσθάνεται λύπην. Εἶναι καιρὸς νὰ χορηγήσωμεν γενικὴν ἀμνηστίαν, νὰ ἐπιναφέρωμεν εἰς τὴν νομιμότητα τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα Ἑλλάδος –πρᾶγμα ποὺ ζητεῖται καὶ ἀπὸ ἐγκυρότατα ὄργανα τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως– καὶ νὰ δώσωμεν τὴν δυνατότητα εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ χρόνια ὀλόκληρα ζοῦν μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ, νὰ ἐργασθοῦν γιὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος.

Κύριοι βουλευταί, αἱ προγραμματικαὶ δηλώσεις τῆς κυβερνήσεως δὲν παρέχουν καμμίαν ἔνδειξιν ὅτι ἡ κυβέρνηση τῆς ΕΡΕ ἀντελήφθη τὸ νόημα τῆς 11ης Μαΐου. Ἡ πολιτικὴ ποὺ διαγράφουν, ἀποτελεῖ συνέχισιν τῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν κατεδίκασεν ὁ λαὸς στὶς πρόσφατες ἐκλογές, πολιτικὴ ποὺ ἐγκυμονεῖ κινδύνους διὰ τὸ Ἕθνος. Δι' αὐτὸ ἡ ΕΔΑ θὰ καταψηφίσῃ τὴν κυβέρνησιν. (χειροκροτήματα ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀντιπολιτεύσεως)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ο Ιούνιος του 1958 σημαδεύεται από μια έκρηξη της διακοινοτικής βίας στην Κύπρο, με πράξεις που αγγίζουν ορισμένες φορές τα όρια της βαρβαρότητας. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τα ξημερώματα της 7ης Ιουνίου, μόλις τέσσερις μέρες πριν από την εκφώνηση του λόγου, εκρήγνυται βόμβα στο Γραφείο Πληροφοριών του Τουρκικού Προξενείου στη Λευκωσία, γεγονός που ακολουθούν επιθέσεις από οπλισμένους Τουρκοκύπριους σε ελληνοκυπριακές συνοικίες, οι οποίοι βάζουν φωτιές σε σπίτια και καταστήματα, και βιαιοπραγούν εναντίον Ελληνοκυπρίων. Μάλιστα, τις επόμενες μέρες, ταραχές ξεσπούν και σε άλλες κυπριακές πόλεις, με αποκορύφωμα τη σφαγή εννέα Ελληνοκυπρίων στο Κιόνελι στις 12 Ιουνίου 1958. Όπως είναι φυσικό τα γεγονότα αυτά, που πυκνώνουν μέρα με τη μέρα, σε ένταση και έκταση, έχουν σημαντικό αντίκτυπο στον ελληνικό δημόσιο διάλογο, και σχεδόν μονοπωλούν τη συζήτηση για τις προγραμματικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης. Βλ. François Crouzet, *Η κυπριακή διένεξη 1946-1959*, τ. Α'-Β' (Αθήνα 2011), τ. Β', 1014· Heinz Richter, *Ιστορία της Κύπρου*, τ. 1-2 (Αθήνα 2011), τ. 2, 824-841· Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. Α'-Ε' (Αθήνα 1978), τ. Γ', 328.

2. Ο στόχος της «δημοκρατικής αλλαγής» τίθεται στην Προγραμματική Διακήρυξη που δημοσιοποιεί το ΚΚΕ τον Φεβρουάριο του 1957 και αποτελεί βασικό πολιτικό σύνθημα της ΕΔΑ στο επόμενο διάστημα. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στη Διακήρυξη «ή δημοκρατική αλλαγή δεν είναι υπόθεση μιᾶς μόνης τάξης, ενός μόνου κόμματος [...] ή κυβέρνηση που θα φέρη σὲ πέρας αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ θὰ εἶναι ἡ πατριωτικὴ κυβέρνησις τοῦ συνασπισμοῦ ἐργατῶν-ἀγροτῶν-μεσαίων στρωμάτων τῶν πόλεων, τῆς ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης καὶ ὅλων γενικὰ τῶν ἄλλων ἀντιμπεριαλιστικῶν-δημοκρατικῶν δυνάμεων, κυβέρνησις ὅλων τῶν πατριωτικῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων», βλ. ΚΚΕ, «Προγραμματικὴ Διακήρυξις τοῦ ΚΚΕ πρὸς τὸν ἐλληνικὸ λαόν», στο: ΚΚΕ, *ΚΚΕ: τὰ ἐπίσημα κείμενα*, τ. 8 (Αθήνα 1997), 212. Είναι ενδιαφέρον ότι σε ολόκληρο το κείμενο του λόγου του Γ. Πασσαλίδη η «αλλαγή» – με ή χωρίς επιθετικό προσδιορισμό – αναφέρεται έξι φορές. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το εν λόγω σύνθημα, που σε διάφορες εκδοχές κυριαρχεί στη μεταδικτατορική πολιτική σκηνή και ιδιαίτερα κατά την παγίωση της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, φέρει το φορτίο μιας νοηματοδότησης, η οποία ήταν οικεία στους αριστερούς πολίτες.

Βλ., αντί άλλων, Ανδρέας Πανταζόπουλος, «Για το Λαό και το Έθνος»: η στιγμή Ανδρέα Παπανδρέου 1965-1989 (Αθήνα 2001), 107-108.

3. Μεγάλο μέρος της προεκλογικής εκστρατείας της ΕΔΑ επικεντρώνεται στο ζήτημα της εγκατάστασης πυραύλων μέσου βεληνεκούς σε ελληνικό έδαφος. Το εν λόγω θέμα βρίσκεται στην πολιτική ημερήσια διάταξη ήδη από τις αρχές του 1957, ωστόσο η εκτόξευση του Σπούτνικ 1 στις 4 Οκτωβρίου 1957 και η συνακόλουθη απόφαση της Σύσκεψης Κορυφής του ΝΑΤΟ στο Παρίσι (16-19 Δεκεμβρίου 1957) σχετικά με την προώθηση πυραυλικών συστημάτων μέσου βεληνεκούς στην Ευρώπη και την Τουρκία, ξαναθέτει το ζήτημα στην Ελλάδα με πιο επιτακτικούς όρους. Βλ. Λυκούργος Κουρκουβέλας, *Η Ελλάδα και το ζήτημα των πυρηνικών όπλων, 1957-1963* (Αθήνα 2011), 97-109· Λιναρδάτος (σημ. Π.1), 259-260, 271-273, 286-289· Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Ασύμμετροι εταίροι: οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο (1953-1961)* (Αθήνα 2002), 146-147, 165-170· Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στα σύνορα των κόσμων: η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος 1952-1967* (Αθήνα 2009), 226-232. Η ΕΔΑ, απηχώντας και τη γενικότερη κατεύθυνση της ΕΣΣΔ και του ΚΚΕ, επιχειρεί να αναδείξει το εν λόγω θέμα σε κεντρικό προεκλογικό διακύβευμα, βλ. Κουρκουβέλας (ό.π.), 215-216. Έχει επίσης σημασία ότι μια εβδομάδα πριν από τις εκλογές οι εφημερίδες *Βήμα* και *Νέα* δημοσιεύουν αποκλειστική συνέντευξη του Νικίτα Χρουστσόφ, στην οποία προειδοποιεί την Ελλάδα για τους κινδύνους μιας πιθανής πυρηνικής αντιπαράθεσης, βλ. εφ. *Βήμα*, 4 Μαΐου 1958· εφ. *Νέα*, 4 Μαΐου 1958.

4. Πριν από τις εκλογές, και συγκεκριμένα τις τελευταίες δύο εβδομάδες του Μαρτίου του 1958, πραγματοποιείται σειρά επαφών ανάμεσα στην ΕΔΑ και τα λοιπά μικρά κόμματα (ΔΚΕΛ, ΕΠΕΚ, Κόμμα Προοδευτικών, ΚΑΕ), για τη συγκρότηση ενός εκλογικού συνασπισμού, βλ. Λιναρδάτος (Π.1), 307-314. Η μη επιτυχής έκβαση αυτού του εγχειρήματος θα μπορούσε εν μέρει να αποδοθεί στο πολύ υψηλό κατώφλι συμμετοχής στη δεύτερη κατανομή, που έθετε ο νέος τότε εκλογικός νόμος για συνασπισμούς άνω των δύο κομμάτων (40%), βλ. σημ. Π.5. Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι τα τέσσερα μικρά κόμματα συγκροτούν, αφενός τον εκλογικό συνασπισμό της Προοδευτικής Αγροτικής Δημοκρατικής Ενώσεως (ΠΑΔΕ) για να κατέλθουν στις εκλογές, και η ΕΔΑ αφετέρου συμπεριλαμβάνει στους συνδυασμούς της μια σειρά από συνεργαζόμενους υποψηφίους σχεδόν από ολόκληρο το πολιτικό φάσμα της εποχής. Από

τους συνολικά 79 βουλευτές που εκλέγονται από τους συνδυασμούς της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958, οι 21 είναι συνεργαζόμενοι.

5. Ο νέος εκλογικός νόμος (3822/1958), που καθιερώνει την «ενισχυμένη αναλογική» για τις προσεχείς εκλογές, είναι το αποτέλεσμα μιας άτυπης συνεννόησης ανάμεσα στον Κωνσταντίνο Καραμανλή και τον Γεώργιο Παπανδρέου. Επιπλέον, συνιστά και έναν από τους βασικούς λόγους για την πτώση της κυβέρνησης Καραμανλή στις 5 Μαρτίου 1958, με την παραίτηση δύο υπουργών (Γεώργιος Ράλλης, Παναγής Παπαληγούρας) και 13 βουλευτών –ο Γ. Ράλλης πίστευε ότι με το συγκεκριμένο νόμο θα αναδειχθεί η ΕΔΑ σε δεύτερο κόμμα. Τρία είναι τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου εκλογικού συστήματος: α) θέτει μεγάλα εμπόδια για τη συμμετοχή ενός κόμματος (25%) ή ενός συνασπισμού δύο (35%) ή περισσότερων κομμάτων (40%) στη δεύτερη κατανομή· β) η δεύτερη κατανομή δεν αφορά στα υπόλοιπα των ψήφων αλλά στο σύνολό τους, γεγονός που ευνοεί το πρώτο κόμμα έναντι του δεύτερου· γ) προωθείται μια επανασχεδίαση των τριών μεγάλων περιφερειών Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Πειραιώς και μια λογική *gerrymandering* –ευνοϊκή για ένα κόμμα ή υποψήφιο χάραξη των ορίων μιας εκλογικής περιφέρειας. Σκοπός είναι να περιοριστεί η επιρροή της ΕΔΑ, αφού οι εν λόγω περιφέρειες συνιστούν εκλογικά της “κάστρα”. Βλ. Νικολακόπουλος (σημ. Ι.1), 222-227. Όπως είναι προφανές, ο νέος εκλογικός νόμος προκαλεί την αντίδραση, τόσο της ΕΔΑ, όσο και των μικρότερων κομμάτων, αφού καθιστά ανεδαφική τη συγκρότηση ενός εκλογικού συνασπισμού –βλ. το «Αναλυτικό σημείωμα της ΕΔΑ επί του νομοσχεδίου περί της ενισχυμένης αναλογικής», εφ. Αυγή, 11 Μαρτίου 1958.

6. Αναφέρεται στους Δημήτριο Χέλμη και Χρήστο Θηβαίο, οι οποίοι κατείχαν τις θέσεις των υπουργών Συντονισμού και Οικονομικών αντίστοιχα στην προηγούμενη κυβέρνηση Καραμανλή και απέτυχαν να επανεκλεγούν το 1958.

7. Η «ειρηνική συνύπαρξη» είναι το νέο δόγμα εξωτερικής πολιτικής, αλλά και σοσιαλιστικής οικοδόμησης, που διατύπωσε ο Ν. Χρουστσόφ στο 20ό Συνέδριο του ΚΚΣΕ (1956). Σύμφωνα με αυτό, ο σοσιαλισμός θα επικρατήσει του καπιταλισμού στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, γι’ αυτό και μείζων επιδίωξη ήταν η διατήρηση της ειρήνης, που κινδύνευε από το ξέσπασμα ενός νέου μεγάλου πυρηνικού πολέμου που θα αφάνιζε τους αντιπάλους. Ύπ’ αυτήν την έννοια, ο πυρηνικός αφοπλισμός και η δημι-

ουργία αντιπυρηνικών ζωνών καθίστανται κεντρικοί στόχοι της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής. Βλ. Nikita Khrushchev, «Khrushchev on Peaceful Coexistence», στο: Robert V. Daniels (επιμ.), *A Documentary History of Communism*, τ. 1-2 (Ανόβερο-Λονδίνο 1984), τ. 2, 223-227.

8. Αναφέρεται στα γεγονότα της 6ης και της 7ης Σεπτεμβρίου 1955 με τα βίαια επεισόδια που ξέσπασαν εναντίον Ελλήνων κατοίκων της Κωνσταντινούπολης και Ελλήνων αξιωματικών στο αρχηγείο του ΝΑΤΟ στη Σμύρνη. Το συγκεκριμένο γεγονός χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από την Αριστερά ως απόδειξη του πόσο εθνικά επιζήμια ήταν η ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ.

9. Στο σημείο αυτό, αλλά και στις διατυπώσεις αυτής και τις επόμενης παραγράφου, θα μπορούσε κανείς να δει τον προπομπό του συνθήματος του ΠΑΣΟΚ «Η Ελλάδα στους Έλληνες» (σύνθημα που πρωτοεμφανίστηκε στο Πολυτεχνείο), καθώς και της λογικής που χαρακτήρισε τη ρητορεία του κόμματος αυτού τη δεκαετία του 1980.

10. Πρόκειται για τον Μιχαήλ Σεργκέγιεφ, έναν εξαιρετικά δραστήριο διπλωμάτη, ο οποίος ορίστηκε πρεσβευτής της Σοβιετικής Ένωσης στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο του 1953. Στην προκειμένη περίπτωση ο Γ. Πασσαλίδης αναφέρεται πιθανόν σε δημοσιεύματα της Απογευματινής, αν κρίνουμε από την οργισμένη απάντηση της εφημερίδας την επόμενη ημέρα, βλ. εφ. Απογευματινή, 12 Ιουνίου 1958.

11. Την πρώτη εβδομάδα του Ιουνίου του 1958 ο Μακάριος επισκέφθηκε την πρωτεύουσα της νεοϊδρυθείσας Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας (ΗΑΔ) (22 Φεβρουαρίου 1958), όπου έγινε δεκτός με ιδιαίτερες τιμές, ενώ από τις συνομιλίες προέκυψε και μια δήλωση υποστήριξης στον κυπριακό αγώνα από πλευράς Νάσερ. Σε εκείνη τη φάση, η ΗΑΔ έχαιρε της υποστήριξης της Σοβιετικής Ένωσης, παρά την απαγόρευση της λειτουργίας του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Αίγυπτο.

12. Εννοεί το λεγόμενο Σχέδιο Μακμίλαν, το οποίο παρουσιάστηκε από τον εμπνευστή του πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας, Harold Macmillan (Χάρολντ Μακμίλαν), στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 19 Ιουνίου 1958, βλ. Crouzet (σημ. Π.1), 1020, και απερρίφθη από την ελληνική πλευρά. Στην ελληνική κυβέρνηση, επιδόθηκε μόλις την ημέρα της ομιλίας του Γ. Πασσαλίδη, Richter (σημ. Π.1), 784.

13. Ο Γ. Πασσαλίδης εδώ υπαινίσσεται τη βία που είχε εξαπολύσει η ΕΟΚΑ τον Ιανουάριο και τον Μάιο του 1958 ενάντια σε μέλη του ΑΚΕΛ

και συνδικαλιστές της Παγκύπριας Εργατικής Ομοσπονδίας (ΠΕΟ), βλ. Richter (σημ. Π.1), 844, 855. Και στις δύο περιπτώσεις το ΚΚΕ και η ΕΔΑ διατηρούν μια «εθνικά υπεύθυνη» στάση, καλώντας σε ενότητα και σύνεση. Για την πρώτη περίπτωση, βλ. Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ, «Ενάντια στην ολέθρια πολιτική του εθνικού διχασμού» στο: ΚΚΕ (Π.2), 169-170. Ειδικά στα επεισόδια του Μαΐου –όπου λαμβάνουν χώρα τέσσερις εκτελέσεις αριστερών Ελληνοκυπρίων– αντιπροσωπεία της ΕΔΑ, με επικεφαλής τον Γ. Πασσαλίδη, επισκέπτεται στις 27 Μαΐου τον Μακάριο στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρεταννία για να ζητήσει παρέμβασή του για τον τερματισμό της βίας, βλ. εφ. Αυγή, 28 Μαΐου 1958. Στις 29 Μαΐου ο Μακάριος προβαίνει σε δήλωση-έκκληση για ενότητα, αρνούμενος τον πολιτικό χαρακτήρα των εκτελέσεων, βλ. εφ. Αυγή, 30 Μαΐου 1958· εφ. Καθημερινή, 30 Μαΐου 1958.

14. Όπως αναφέρει ο Σωτήρης Βαλντέν: «στην πολιτική πραγματικότητα των ετών 1958-1960, το ζήτημα του ανατολικού εμπορίου φαίνεται να αποτελεί όπλο υπέρ της Αριστεράς», βλ. Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. Α'-Β' (Αθήνα 1991), τ. Α', 167. Ήδη από το 1956 η Ελλάδα υπογράφει σειρά εμπορικών συμφωνιών με όλες τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης εκτός της Αλβανίας (ό.π., 137) και με τη Σοβιετική Ένωση τον Ιανουάριο του 1957 (ό.π., 139). Το 1958 εμφανίζεται μια μείωση των εξαγωγών προς τις δυτικές χώρες, που θέτει υπό αμφισβήτηση την επενδυτική πολιτική, η οποία προωθούνταν τα προηγούμενα χρόνια με το νόμο 2687/1953, ενώ παράλληλα οι εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας και των ανατολικών χωρών διευρύνονται, ειδικά με την υπογραφή δύο τριετών συμφωνιών με τη Σοβιετική Ένωση και την Τσεχοσλοβακία (ό.π., 145).

15. Εδώ το αίτημα για τέτοιου μεγέθους αυξήσεις σε μισθούς και συντάξεις θα πρέπει να ερμηνευτεί ως αίτημα αναδιανομής και όχι ως επιδίωξη απλής βελτίωσης των εισοδημάτων εργαζομένων και συνταξιούχων. Κι αυτό γιατί την πενταετία που είχε προηγηθεί (αλλά και εκείνη που ακολούθησε) η μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας σημείωνε πρωτόγνωρες επιδόσεις (7-8%), αφού οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ μπορούσαν να συγκριθούν μόνο με αυτούς της Ιαπωνίας. Η ερμηνεία του αιτήματος για αυξήσεις ως αίτημα αναδιανομής εισοδήματος προκύπτει από το γεγονός ότι το μερίδιο της εργασίας από αυτή την οικονομική άνθιση ήταν πενιχρό.

16. Η αποστροφή του Γ. Πασσαλίδη αφορά στην προ διετίας (Νοέμ-

ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

βριος 1956) εισβολή σοβιετικών στρατευμάτων στην Ουγγαρία και την ανατροπή της κομμουνιστικής κυβέρνησης του Ίμρε Νάγκι. Είναι σαφές ότι στη συνάφεια των ψυχροπολεμικών αντεγκλήσεων, η επίκληση παραδειγμάτων από τη διεθνή πολιτική πρακτική ενίοτε εμπλουτίζει και την επιχειρηματολογία κάθε πλευράς.

Αποτίμηση

Οι αντιδράσεις εντός του Κοινοβουλίου

Ο λόγος του Γιάννη Πασσαλίδη είναι ένα κείμενο αυστηρά οριοθετημένο στις εκλογικές εξαγγελίες του κόμματος και αρκετά μετριοπαθές στις κριτικές του αιχμές απέναντι στις κυβερνητικές δηλώσεις. Η κύρια στόχευσή του δεν είναι άλλη από το να καθισχύσει τους πολιτικούς αντιπάλους της ΕΔΑ, οι οποίοι, ήδη από την επομένη των εκλογών, ανταλλάσσουν διαξιφισμούς για το ποιος φταίει για την εκλογική έκρηξή της.¹ Υπ' αυτήν την έννοια, αποτελεί ένα πολύ καλά δομημένο και σαφές κείμενο. Είναι ενδεικτικό ότι ο Γ. Πασσαλίδης ανέγνωσε χειρόγραφο κείμενο «πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπροκάλεσεν ἐντύπωσιν, διότι οὗτος ὠμίλει μέχρι τοῦδε πάντοτε ἀπὸ στήθους»,² γεγονός που μαρτυρά, ενδεχομένως, την ύπαρξη κάποιας συλλογικής προεργασίας για το περιεχόμενο της ομιλίας. Είναι τέτοιας έντασης το συμβολικό φορτίο που συνοδεύει το λόγο, που η ίδια η πράξη της αγόρευσης, στη θεσμική της διάσταση, φέρει ένα αυτονόητο βάρος ανεξάρτητα από το περιεχόμενό της.

Στην ουσία της η επιχειρηματολογία του προέδρου της ΕΔΑ κινείται γύρω από τρεις άξονες. Ο πρώτος άξονας αναφέρεται στην άμεση συγκυρία, όπως αυτή διαμορφώνεται από τις ταραχές στην Κύπρο και τον τρόπο αντιμετώπισης της σχετικής κρίσης από πλευράς ελληνικής κυβέρνησης. Ο Γ. Πασσαλίδης επαναλαμβάνει το πάγιο αίτημα της άμεσης προσφυγής στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενώ αξιοποιεί τις χλιαρές δυτικές αντιδράσεις για να στραφεί κατά της συμμετοχής της χώρας στο ΝΑΤΟ. Είναι ενδεικτι-

κό ότι την ημέρα της ομιλίας ο υπουργός Εξωτερικών, Ευάγγελος Αβέρωφ-Τσοπίτσας, απαντά με επιθετικό τόνο στις αιτιάσεις του Γ. Πασσαλίδη,³ ενώ την επόμενη μέρα και ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, εν όψει της έγκρισης του ψηφίσματος-καταγγελίας των γεγονότων στην Κύπρο από την ελληνική Βουλή, κατακρίνει την ανακοίνωση της ΕΔΑ της 11ης Ιουνίου,⁴ λέγοντας «έξεδώσατε μίαν ανακοίνωσιν ύβριστικήν διὰ τὴν Ἑλληνικήν κυβέρνησιν καὶ ὀφείλομεν νὰ ἀπαντήσωμεν».⁵

Ο δεύτερος άξονας είναι ο εξωτερικός προσανατολισμός της χώρας, ο οποίος έχει οικονομικές και στρατηγικές απολήξεις. Η δικαιολόγηση του αιτήματος περί “ουδετερότητας” και του “ανοίγματος” προς τις χώρες του “σοσιαλιστικού μπλοκ” προέρχεται και από την έως τότε εξέλιξη της Κυπριακής διένεξης.

Τέλος, ο τρίτος άξονας αφορά στην εσωτερική κατάσταση της χώρας, όπου διατυπώνονται αιτήματα μεταρρυθμίσεων σε δύο πεδία: α) στο πεδίο της οικονομίας, όπου προτάσσεται μια έμμεση, πλην σαφής, πρόταση για ευρεία αναδιανομή πλούτου που θα οδηγήσει σε κοινωνικά πιο δίκαια αποτελέσματα· και β) στο πεδίο του εκδημοκρατισμού, ο οποίος σχετίζεται με την άρση των εμποδίων που είχε επιβάλλει το μετεμφυλιακό κράτος στην ελεύθερη πολιτική δράση της Αριστεράς.

Όπως ήταν αναμενόμενο όλοι οι πολιτικοί αρχηγοί αναφέρθηκαν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στην ομιλία του Γιάννη Πασσαλίδη αλλά και γενικότερα στους λόγους για τους οποίους η ΕΔΑ έλαβε τη δεύτερη θέση στις εκλογές της 11ης Μαΐου. Ο συναρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος λαμβάνει το λόγο αμέσως μετά τον Γ. Πασσαλίδη, ξεκινά την ομιλία του αναφερόμενος στις παρατηρήσεις του προέδρου της ΕΔΑ. Για τον Γ. Παπανδρέου βασικό αίτιο της ανόδου της Αριστεράς είναι η πολιτική των κυβερνήσεων Καραμανλή. Αναφέρει, μάλιστα, δύο ηθικής φύσεως αίτια –το «Άστυνομικόν κράτος», που ευθύνεται

για την πολιτική καταπίεση και το «κομματικὸν κράτος», που ευθύνεται για την πολιτική διαφθορά⁶-, καθώς και μια σειρά από υλικά αίτια που συμπυκνώνονται στη γενικότερη, κατά τη γνώμη του, οικονομική δυσπραγία. Την περίοδο διακυβέρνησης του Κέντρου, σύμφωνα με τον Γ. Παπανδρέου, «ή δύναμις τῆς Ἄκρας Ἀριστερᾶς παρέμεινε στάσιμος, γύρω ἀπὸ τὸ 10%».⁷

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ως εκπρόσωπος του Λαϊκού Κόμματος, παραδέχεται ότι «εἶναι μεγάλαί αἱ μάζαι αἱ ὁποῖαι δεινοπαθοῦν [...] καὶ αἱ μάζαι αὐταὶ διαρκῶς ἀπομακρύνονται ἀπὸ ἡμᾶς, ἀπ' ὅλους μας».⁸ Τρία εἶναι τα αίτια, κατ' αὐτόν, της ἀνόδου της ΕΔΑ: η οικονομική δυσπραγία, ο εκλογικός νόμος και η «διεθνῆς κατάσταση», με την ἔννοια ὅτι η στάση των συμμάχων της χώρας στα τεκταινόμενα στην Κύπρο, απονομιμοποιεῖ τη Δύση στα μάτια των Ελλήνων πολιτῶν. Ο ηγέτης του Λαϊκού Κοινωνικού Κόμματος –ο δεύτερος εταίρος του συνασπισμοῦ τῆς Ἐνωσης Λαϊκῶν Κομμάτων–, Στέφανος Στεφανόπουλος, επισημαίνει ὅτι η αὐξηση τῆς εκλογικῆς επιρροῆς τῆς ΕΔΑ εἶναι «συμπεπυκνωμένη ἀγανάκτησις καὶ ὑστάτη διαμαρτυρία».⁹ Στη δική του ἀντίληψη το γενικότερο οικονομικό πρόβλημα εκκινεῖ ἀπὸ το στρεβλὸ τρόπο με τον ὁποῖο αξιοποιήθηκαν οἱ πόροι ἀπὸ το Σχέδιο Μάρσαλ. Τέλος, για τον Σπυρίδωνα Μαρκεζίνη, ἀρχηγό του Κόμματος Προοδευτικῶν και ἕναν ἀπὸ τους εκπροσώπους τῆς κοινοβουλευτικῆς ομάδας τῆς ΠΑΔΕ, η ἀνοδος τῆς Ἀριστερᾶς οφείλεται, μεταξύ ἄλλων, και στο γεγονός ὅτι «εἰς τὴν προηγουμένην Βουλὴν τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν ἔκαμε μαχητικὴν ἀντιπολίτευσιν».¹⁰

Ο πολιτικός ἀπόηχος

Ἡ χθεσινὴ ἡμέρα τῆς Βουλῆς ἦταν ἡ ἡμέρα τῆς ΕΔΑ. Ὁ λευκός τῆς πρόεδρος ἀνέβηκε στὸ βῆμα και γιὰ πρώτη φορά στὴν ἱστορία τῶν κοινοβουλευτικῶν και λαϊκῶν ἀγῶνων ὕψωσε τὴ

φωνή του όχι μόνον με την έννοια τῆς ἀπλῆς διαμαρτυρίας, ἀλλὰ με τὴν ἀξίωσιν νὰ δώσῃ κατεύθυνσιν στὴν ἐθνικὴ πορεία. Ὁμίλησε ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Καὶ ἀνεδείχθησαν καὶ αὐτὸς καὶ ἡ ΕΔΑ ἀξιοὶ τῆς βαρεῖα εὐθύνης ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκε ὁ λαός.¹¹

Με αὐτὸν τὸν τρόπο υποδέχτηκε ἡ εφημερίδα *Αὐγή* τὴν πρώτη ἀγόρευση τοῦ Γιάννη Πασσαλίδη ὡς ἀρχηγού τῆς αξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης. Εἶναι σαφές ὅτι ὁ λόγος τοῦ προέδρου τῆς ΕΔΑ σχολιάστηκε ἐκτενῶς σὲ μεγάλη μερίδα τοῦ Τύπου καὶ ιδιαίτερα ἡ “ἀξίωση” τῆς ΕΔΑ νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ υπεύθυνη αξιωματικὴ ἀντιπολίτευση. Οἱ ἀντιδράσεις τῶν δεξιῶν εφημερίδων εἶναι, ἀναμενόμενα, περισσότερο οξείες. Το σχόλιο τῆς *Καθημερινῆς*, γιὰ παράδειγμα, εἶναι μᾶλλον ειρωνικὸ καὶ ἀφορᾷ στὴν ηλικία τοῦ Γ. Πασσαλίδη – ὁ πρόεδρος τῆς ΕΔΑ τὸ 1958 εἶναι 78 ἐτῶν:

ἡγέτης τῆς ΕΔΑ ὁ κ. Πασσαλίδης παλαιὸς βουλευτὴς [...] ἀρχαιότατος ἀφοῦ καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν κάποτε ὑπῆρξε «κοινοβουλευτικὸς», τῶρα, πέραν μίας ἐνδεχόμενης αἵγλης, δὲν διατηρεῖ πλέον ἄλλο ἀπὸ τὴν ὠραίαν μορφήν τῆς σεβασμίας τοῦ ἡλικίας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἀκούει λαμπρά. Ἀλλὰ οὔτε βλέπει οὔτε εὐκολὰ διαβάζει τοὺς λόγους τοῦ.¹²

Ἡ θέση τῆς εφημερίδας εἶναι καθαρὴ ἤδη ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες μετὰ τὶς ἐκλογές τῆς 11ης Μαΐου:

καμμία Κυβέρνησις –εἰς τὰς δημοκρατίας– δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ ἔργον σπουδαῖον, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἀπέναντί τῆς ἐθνικὸφρονα Ἀντιπολίτευσιν.¹³

Στις εφημερίδες με πιο ἐντονο ἀντικομμουνιστικὸ προσανατολισμό, ἡ ομιλία περιγράφεται ὡς μίᾳ πρόκληση, ἐνῶ ἀμφισβητοῦνται οἱ διακηρυσσόμενες προθέσεις τῆς ΕΔΑ περὶ ἀσκησης ἐθνικῆς πολιτικῆς:

ὁ λόγος τοῦ κ. Ι. Πασσαλίδη τοὺς ἔδειξεν [στους εκλογεῖς της ΕΔΑ] ὅτι δὲν ἐψήφισαν ἓνα ἑλληνικὸν κόμμα ἀλλὰ ἔστειλαν εἰς τὴν Βουλὴν μίαν ἰσχυρὰν πέμπτην φάλαγγα τῆς Ἀλβανίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ρωσίας. Ὁ «ἀρχηγὸς» τῆς ΕΔΑ δὲν ὠμίλησεν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ὡς πληρεξούσιος συνήγορος τῶν χωρῶν τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος.¹⁴

Στην πραγματικότητα ἡ ΕΔΑ, σύμφωνα με αὐτές τις ερμηνείες, υλοποιεῖ τὴ στρατηγικὴ τοῦ ΚΚΕ:

ἤρκεσε ἡ χθεσινὴ συνεδρίασις διὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ κομμουνιστικὴ συνωμοσία κατὰ τοῦ ἔθνους, ἡ ὁποία, χρησιμοποιοῦσα τὴν ΕΔΑ, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιφέρῃ διείσδυσιν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς τὴν χώραν. Οὕτω πράγματι ὁ πρόεδρος τῆς ΕΔΑ κ. Πασσαλίδης λαβῶν πρῶτος τὸν λόγον ἐζήτησεν ἰταμῶς... ὅπως νομιμοποιηθῇ τὸ ΚΚΕ.¹⁵

Ἡ στάση των κεντρῶν εφημερίδων εἶναι επαμφοτερίζουσα καὶ, ἐν ἀναγνωρίζεται ἡ μετριοπαθὴς στροφή του προέδρου της ΕΔΑ, ἐν τέλει προσδιορίζεται ὡς ἓνα πολιτικὸ τέχνασμα που καλύπτει τους πραγματικούς σκοπούς του κόμματος – «ἡ τακτικὴ τῆς ἀρσακειάδος», ὅπως ἀναφέρει ἡ *Ἀθηναϊκὴ*.¹⁶ Για παράδειγμα, τὸ *Βῆμα*, χαρακτηριστικὰ, ἐπισημαίνει ὅτι:

ὁ κ. Πασσαλίδης ὑπῆρξεν ὅλος ἀκριβῶς ἀνεμένετο: ἓνας προσεκτικὸς καὶ περίτεχνος προπαγανδιστὴς τῶν γνωρίμων καὶ χιλιοειπωμένων συνθημάτων τῆς ΕΔΑ. [...] ἡ παράταξις τῆς ὁποίας ἠγεῖται ἀκολουθεῖ, ὡς πρὸς τὸν σκληρό της πυρῆνα, πολιτικὴν πλήρους ὑποταγῆς εἰς τὴν Μόσχαν.¹⁷

Κατ' ἀντιστοιχία καὶ τὸ Ἔθνος στὴν ἴδια λογικὴ διαπιστώνει ὅτι:

ἡ ΕΔΑ, διὰ τῆς χθεσινῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Πασσαλίδη ἔθεσε κατὰ τρόπον ὠμὸν τὰς ἐπιδιώξεις της –αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ

ἀπὸ τὴν δράσιν καὶ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς- ὅπως ἡ Ἑλλάς προσδεθῆι εἰς τὸ ἄρμα τοῦ ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ.¹⁸

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὁ συνεργάτης τοῦ Βήματος Εὐθύμιος Τζαμουράνης αναγνωρίζει ὅτι:

ἡ κριτικὴ τοῦ ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς δξύτητος ποῦ ἐπεδείκνυε ὁ ἴδιος ὁ κ. Πασσαλίδης καὶ τῆς παλιᾶς τυποποιημένης κομμουνιστικῆς φρασεολογίας,¹⁹

ενῶ τα Νέα παρατηροῦν ὅτι:

ἀπὸ ὠρισμένας πλευρὰς ἡ κριτικὴ τὴν ὁποῖαν ἤσκησεν ὁ κ. Πασσαλίδης, μολονότι οὐδόλως ἀπεμακρύνετο τῶν βασικῶν ἀπόψεων τοῦ κόμματός του, ἐν τοῦτοις ὑπῆρξε μετριοπαθεστέρα τῆς κριτικῆς τὴν ὁποῖα ἤσκησεν τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων.²⁰

Συμπερασματικά, ὁ ἀπόηχος τοῦ ιστορικοῦ λόγου τοῦ Γιάννη Πασσαλίδη εἶναι αναμενόμενος στο πλαίσιο τοῦ γενικότερου κλίματος τῆς εποχῆς. Ἡ νίκη τῆς ΕΔΑ, ανεξάρτητα ἀπὸ το μετριοπαθές ὕφος τοῦ ἀρχηγού τῆς, ἀποκαλύπτει τὰ ὅρια ἀντοχῆς τῆς μετεμφυλιακῆς πολιτικῆς διευθέτησης. Ἡ ἐνδιάμεση ὀξυνση τῆς «ἀντικομμουνιστικῆς φύχωσης»,²¹ με τὴν ἐπανάκαμψη τῶν κατασταλτικῶν μέτρων κατὰ τῆς Ἀριστερᾶς ἕως καὶ τὶς ἐκλογές τῆς 29ης Οκτωβρίου 1961,²² καταδεικνύει τὴν ἀδυναμία τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτικοῦ συστήματος νὰ ἀνταποκριθῆι σὲ ἓνα, ἔστω καὶ πρῶιμο, αἴτημα ἐθνικῆς συμφιλίωσης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, σὲ ἐπίπεδο κομματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, διαφοροποίηση ἀνάμεσα σὶς δεξιές καὶ σὶς κεντρῶες πολιτικῆς δυνάμεις οὐσιαστικά μὴ μπορεῖ νὰ ἐκληφθῆι ὡς ἡ ἀφετηρία γιὰ τὴν ἀναδιάρθρωση τοῦ κομματικοῦ συστήματος (τέλος πολυκομματισμοῦ), ποῦ ἐγκαινιάζεται με τὴν ἰδρυση τῆς Ἑνωσης Κέντρου (Σεπτέμβριος 1961) καὶ ἐπισφραγίζεται με τὶς ἐκλογές τοῦ 1961.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση), από τη μία πλευρά, αποδίδει την ενίσχυση της ΕΔΑ στο πείραμα της Δημοκρατικής Ένωσης –εκλογικός συνασπισμός στον οποίο συνυπήρξε η ΕΔΑ με το Κόμμα των Φιλελευθέρων– στις εκλογές του 1956, το οποίο νομιμοποίησε την ΕΔΑ ως μία αποδεκτή αντιπολιτευτική δύναμη. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων, από την άλλη πλευρά, δίνει έμφαση στα οικονομικά, κυρίως, αποτελέσματα των πολιτικών των κυβερνήσεων Καραμανλή, θεωρώντας ότι η δυσαρέσκεια προσανατολίστηκε προς την ΕΔΑ, βλ. Σωτήρης Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία* (Αθήνα 2008), 203-204. Αξίζει να σημειωθεί ότι προεκλογικά μερίδα του κεντρώου Τύπου είχε κατηγορήσει –καθ’ υπερβολήν– την ΕΡΕ ότι χρησιμοποιεί την Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΚΥΠ) για να κατευθύνει ψήφους από το Κόμμα των Φιλελευθέρων προς την ΕΔΑ ότι και επιτρέπει εκουσίως τον επαναπατρισμό αριστερών προσφύγων για ψηφοθηρικούς λόγους. Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός: το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979* (Αθήνα 2010), 383, 397-398. Ειδικά η *Ελευθερία* δημοσιεύει τέσσερις μέρες πριν από τις εκλογές κατάλογο με ονόματα «συμμοριτών και πρακτόρων τών Βουλγάρων» τους οποίους «έπαναπάτρισε», σύμφωνα με την εφημερίδα, ο υπουργός Εσωτερικών, Δημήτριος Μακρής, στην εκλογική του περιφέρεια (Καστοριάς-Φλωρίνης), εφ. *Ελευθερία*, 7 Μαΐου 1958. Ωστόσο, μετά τις εκλογές, οι κρίσεις εφημερίδων και στελεχών γίνονται πιο φύχραιμες και στοχευμένες στα ουσιαστικά αίτια της εκλογικής αποτυχίας του Κόμματος των Φιλελευθέρων. Για αυτό το θέμα, βλ. και παρακάτω τα σχόλια για την ομιλία του Γεώργιου Παπανδρέου.

2. Εφ. *Ελευθερία*, 12 Ιουνίου 1958.

3. «Θέλω νά βεβαιώσω τόν κύριον Πασσαλίδην, ὁ ὁποῖος τόσον συνεκινήθη ἀπό αὐτάς τās σφαγάς, ὅτι συνεκινήθημεν καί ἡμεῖς βαθύτατα, ὅπως συνεκινήθημεν καί ὅταν ἐσφάζοντο χιλιάδες Ἑλλήνων ἀπό συμμορίας ἢ ἀπό ἄλλους διώκτας τοῦ Ἑλληνισμοῦ», *Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής*, Συνεδρίαση 3, 11 Ιουνίου 1958, 24.

4. Εφ. *Αυγή*, 11 Ιουνίου 1958.

5. *Εφημερίς των Συζητήσεων* (σημ. ΙΙΙ.3), 49.

6. *Εφημερίς των Συζητήσεων* (σημ. ΙΙΙ.3), 20.

7. *Εφημερίς των Συζητήσεων* (σημ. ΙΙΙ.3), 20.

8. *Εφημερίς των Συζητήσεων* (σημ. ΙΙΙ.3), 28.
9. *Εφημερίς των Συζητήσεων* (σημ. ΙΙΙ.3), 31.
10. *Εφημερίς των Συζητήσεων* (σημ. ΙΙΙ.3), 42.
11. Εφ. *Αυγή*, 12 Ιουνίου 1958.
12. Εφ. *Καθημερινή*, 12 Ιουνίου 1958.
13. Εφ. *Καθημερινή*, 14 Μαΐου 1958.
14. Εφ. *Απογευματινή*, 13 Ιουνίου 1958.
15. Εφ. *Ακρόπολις*, 12 Ιουνίου 1958.
16. Εφ. *Αθηναϊκή*, 12 Ιουνίου 1958.
17. Εφ. *Βήμα*, 12 Ιουνίου 1958.
18. Εφ. *Έθνος*, 12 Ιουνίου 1958.
19. Ευθύμιος Τζαμουράνης, «Η στρατηγική της άκρας αριστεράς εις την Βουλήν», εφ. *Βήμα* (σημ. ΙΙΙ.12).
20. Εφ. *Νέα*, 12 Ιουνίου 1958.
21. Χατζηβασιλείου (σημ. ΙΙΙ.1), 398.
22. Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, «...Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του “αντικομμουνιστικού αγώνος” 1958-1961», *Μνήμων* 29 (2008), 199-241.

